

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İNŞAAT MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE YASALARI İLE TÜRK ÇEVRE YASALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE TRABZON İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuray EFENDİOĞLU

HAZİRAN 2019
TRABZON

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

İNŞAAT MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE YASALARI İLE TÜRK ÇEVRE YASALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE TRABZON İLİ ÖRNEĞİ**

İnşaat Mühendisi Nuray EFENDİOĞLU

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“İNŞAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ”
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 21.05.2019
Tezin Savunma Tarihi : 21.06.2019**

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜÇÜNCÜ

Trabzon 2019

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı'nda
Nuray EFENDİOĞLU tarafından hazırlanan**

**AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE YASALARI İLE TÜRK ÇEVRE YASALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE TRABZON İLİ ÖRNEĞİ**

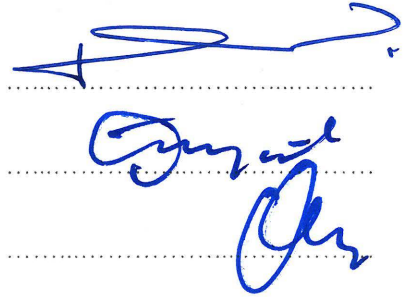
**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 28 / 05 / 2019 gün ve 1806 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.**

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Basri ERTAŞ

Üye : Prof. Dr. Ömer YÜKSEK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜÇÜNCÜ

**Prof. Dr. Asim KADIOĞLU
Enstitü Müdürü**

ÖNSÖZ

“Avrupa Birliği Çevre Yasaları ile Türk Çevre Yasalarının Karşılaştırılması ve Trabzon İli Örneği” adlı bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmalarım süresince beni yönlendiren, ilgisini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜÇÜNCÜ’ye içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışması sürecinde kaynaklarından ve bilgilerinden yararlandığım akademisyenlere, kendilerinden Trabzon iline ait veriler ve bilgiler edindiğim kamu kurumları çalışanlarına, çalışmalarım süresince gösterdiği hoşgörü için DOKA Program Yönetim Birimi Başkanı Kemal AKPINAR’a, mesai arkadaşlarıma ve manevi desteğini eksik etmeyen arkadaşım Selcen MOLLAYAKUPOĞLU’na teşekkür ederim.

Özellikle; her zaman yanımda olan, her daim beni destekleyen başta annem Emine EFENDİOĞLU ve babam Dr. İsmail EFENDİOĞLU olmak üzere aileme şükranlarımı sunarım.

Nuray EFENDİOĞLU
Trabzon, 2019

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Çevre Yasaları ile Türk Çevre Yasalarının Karşılaştırılması ve Trabzon İli Örneği” adlı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜÇÜNCÜ’nün sorumluluğunda tamamladığımı, verileri kendim topladığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 21/06/2019

Nuray EFENDİOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ.....	XI
SEMBOLLER DİZİNİ	XII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Avrupa Birliği Bağlamında Çevre Politikası.....	2
1.3. Avrupa Birliği ve Türkiye	7
1.4. Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Oluşum ve Gelişim Süreçleri.....	7
1.4.1. Roma Antlaşması (1957).....	9
1.4.2. Paris Deklarasyonu (1972)	10
1.4.3. Birinci Çevre Eylem Planı (1973-1976).....	10
1.4.4. İkinci Çevre Eylem Planı (1977-1981)	10
1.4.5. Üçüncü Çevre Eylem Planı (1982-1986)	11
1.4.6. Avrupa Tek Senedi (1987)	11
1.4.7. Dördüncü Çevre Eylem Planı (1987-1992).....	11
1.4.8. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht – 1993).....	12
1.4.9. Beşinci Çevre Eylem Planı (1993-2000).....	12
1.4.10. Amsterdam Antlaşması (1999).....	13
1.4.11. Nice Antlaşması (2000).....	13
1.4.12. Altıncı Çevre Eylem Planı (2001-2010).....	14
1.4.13. Lizbon Antlaşması (2009).....	14
1.4.14. Yedinci Çevre Eylem Planı (2013-2020)	15
1.5. Avrupa Birliğinde Yasal Düzenlemelerde Rol Alan Kurumlar	15
1.5.1. Avrupa Parlamentosu	15
1.5.2. Avrupa Komisyonu	16
1.5.3. Avrupa Konseyi.....	16

1.5.4.	Avrupa Birliği Adalet Divanı	16
1.5.5.	Avrupa Birliği Sayıştayını	16
1.5.6.	Çevre Genel Müdürlüğü	17
1.5.7.	Avrupa Çevre Ajansı	17
1.5.8.	Avrupa Yatırım Bankası.....	17
1.6.	Avrupa Birliği Çevre Politikasının Temel İlkeleri	17
1.6.1.	Kirlenilen Öder İlkesi	17
1.6.2.	Bütünleyicilik İlkesi	18
1.6.3.	Önleme İlkesi	19
1.6.4.	Kaynakta Önleme (Yakınlık) İlkesi.....	19
1.6.5.	Yüksek Seviyede Koruma İlkesi	19
1.6.6.	İhtiyat İlkesi.....	19
1.7.	Türkiye’de Çevre Mevzuatının Oluşum ve Gelişim Süreçleri	19
1.7.1.	Kalkınma Planları	20
1.7.1.1.	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	21
1.7.1.2.	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	21
1.7.1.3.	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	21
1.7.1.4.	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	21
1.7.1.5.	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	22
1.7.1.6.	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	22
1.7.1.7.	Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	23
1.7.1.8.	Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	23
1.7.2.	UÇEP (Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı) ve UÇES (Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi).....	24
1.7.3.	Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programlar	24
1.7.4.	Anayasada ve Kanunlarda Çevre.....	25
1.7.4.1.	Anayasada Çevre	25
1.7.4.2.	Çevre Kanunu ve Çevre ile İlgili Diğer Kanunlar	26
1.7.5.	Türkiye’nin Taraf Olduğu Başlıca Çevre Antlaşmaları	27
2.	YAPILAN ÇALIşMALAR VE BULGULAR	28
2.1.	Türkiye’de Çevre Mevzuatının Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı ile Uyumunu	28
2.1.1.	Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Politikasında İlerlemeler	28
2.1.2.	Avrupa Birliği Tarafından Hazırlanan İlerleme Raporlarına Çevre Açısından Bakış.....	31

2.2.	AB-28 Ülkelerine ve Türkiye'ye Çevre Açısından Bakış	33
2.3.	Avrupa Birliği Su Mevzuatı	37
2.3.1.	Su Çerçeve Yönergesi (2000/60/EC)	38
2.3.2.	İçme Suyunun Kalitesine İlişkin Yönerge.....	39
2.3.3.	Kentsel Atıksu Arıtma Yönergesi	39
2.3.4.	Deniz Stratejisi Çerçeve Yönergesi.....	39
2.3.5.	Yüzme Sularının Kalitesine Yönelik Konsey Yönergesi	40
2.3.6.	Sel Yönetimi ve Değerlendirmesi Konsey Yönergesi.....	40
2.4.	Trabzon İlinde Çevre Sorunları ve Çevre Mevzuatının İşleyişi.....	40
2.4.1.	Genel Bilgiler	40
2.4.2.	Nüfus	41
2.4.3.	Trabzon İlinde Hava Kirliliği	42
2.4.4.	Trabzon İlinde Katı Atık Yönetimi	51
2.4.5.	Trabzon İlinde Tıbbi Atık Yönetimi	55
2.4.6.	Trabzon İlinde Su ve Atıksu Yönetimi.....	56
3.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER	63
4.	KAYNAKLAR.....	65
	ÖZGEÇMİŞ	

Yüksek Lisans

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE YASALARI İLE TÜRK ÇEVRE YASALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE TRABZON İLİ ÖRNEĞİ

Nuray EFENDİOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜÇÜNCÜ
2019, 69 Sayfa

Çevre kirliliği tüm dünyanın yüz yüze olduğu en önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle uluslararası alanda oluşturulan kirlilik önleme politikalarına ulusal düzenlemelerle uyum sağlanarak çevre kirliliği sorununun büyük boyutlara ulaşması önlenmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği ve Türkiye'nin çevre politikalarının oluşum süreçleri incelenmiş, Türkiye'nin 'Çevre' başlığında AB'ye uyum süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çevre mevzuatları ve işleyişleri irdelenmiş, Türkiye genelinde ve Trabzon özelinde çevresel durum incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Çevre Yasaları, Trabzon.

Master Thesis

SUMMARY

COMPARISON OF EUROPEAN UNION ENVIRONMENTAL LAWS AND TURKISH
ENVIRONMENTAL LAWS AND TRABZON CASE

Nuray EFENDİOĞLU

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Civil Engineering Graduate Program
Supervisor: Asst. Prof. Osman ÜÇÜNCÜ
2019, 69 Pages

Environmental pollution is one of the most important problems that the entire world is facing today. For this reason, it is aimed to prevent environmental pollution problem from overgrowing by complying with the pollution prevention policies with national regulations.

In this study, the formation processes of the environmental policies of the European Union and Turkey have been examined; Turkey's 'Environment' title in the EU accession process has been evaluated. Environmental legislations and their operations have been examined, the environmental situation in Turkey in general and in particular Trabzon city have been researched.

Key Words: European Union, Environmental Laws, Trabzon.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.	AB ülkeleri ve Türkiye’de evsel atıkların yönetimi (2014)..... 35
Şekil 2.	AB ülkelerinde ambalaj atığı geri dönüşüm oranları (2013)..... 36
Şekil 3.	Trabzon ilinin konumu 41
Şekil 4.	Trabzon İli toplam nüfusun yıllara göre değişimi 41
Şekil 5.	İllere göre hava kirliliği haritası 44
Şekil 6.	Hava kalitesi ölçüm istasyonu (Meydan) 47
Şekil 7.	Hava kalitesi ölçüm istasyonu (Valilik) 48
Şekil 8.	Trafik istasyonundan bir görünüm 48
Şekil 9.	Isınma istasyonundan bir görünüm 48
Şekil 10.	Hava kalitesi izleme ekran görüntüsü 49
Şekil 11.	2006 yılı Belediye atıkları kompozisyonu 52
Şekil 12.	Türkiye’de düzenli depolama tesisleri 53
Şekil 13.	Trabzon Büyükşehir Belediyesi katı atık analizi..... 54
Şekil 14.	Su kirliliği öncelikleri haritası, 2018..... 57
Şekil 15.	Trabzon il sınırları içindeki DDD tesisleri..... 61

TABLÖLÄR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. AB çevre politikaları gelişim süreci.....	8
Tablo 2. Çevre faslına ilişkin düzenlemeler	29
Tablo 3. Çevre Faslına ilişkin diğer çalışmalar	30
Tablo 4. 28 AB ülkesinde ve Türkiye’de en azından ikincil kentsel atık su arıtımına bağlı nüfusun toplam nüfustaki payı (2005-2015).....	34
Tablo 5. EPA hava kalitesi indeksi ve anlamı	43
Tablo 6. Hava kalite indeksi karşılaştırması.....	43
Tablo 7. HKDY yönetmeliği uzun ve kısa vadeli sınır değerlerinde kademeli azaltım	46
Tablo 8. Hava kalitesini ölçme istasyonlarının mahalleri ve parametreleri	49
Tablo 9. Trabzon ilinde yıllara göre hava kirliliği verilerinin karşılaştırılması	50
Tablo 10. TRABRİKAB Sürmene kutlular düzenli katı atık tesisine 2015, 2016 ve 2017 yıllarında depolanan katı atık miktarları.....	53
Tablo 11. Trabzon ili yüzey suları kirlenme nedenleri.....	57
Tablo 12. Trabzon ilinde faaliyette olan kentsel atık su arıtma tesislerinin durumu	59
Tablo 13. SKKY evsel atıksu debilerine göre minimum deşarj boru boyu.....	60

SEMBOLLER DİZİNİ

- AAEP** : Atıksu Arıtımı Eylem Planı
AB : Avrupa Birliği
AÇA : Avrupa Çevre Ajansı
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT : Avrupa Topluluğu
ÇED : Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEP : Çevre Eylem Planı
DDD : Derin Deniz Deşarjı
EPA : Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı
HKDY : Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi
MODEP : Su Kaynaklarını Modelleme Stratejisi ve Yol Haritası ile Modelleme Eylem Planı
SÇD : Stratejik Çevresel Değerlendirme
SKKY : Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği
TACİYEP : Türkiye’de Arıtma Çamuru Yönetimi ve Eylem Planı
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
UÇES : Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi
UÇEP : Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
UNCED : Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Avrupa Birliği dendiğinde Avrupalıların ilk aklına gelen konular genellikle tek pazar, tarım politikası, Euro, Avrupa Komisyonu ile ilgili tartışmalar ve -daha yakın zamanda- ortak bir Avrupa dış politikası ve güvenlik politikası inşa etme girişimleri olmaktadır. Bunlar, Avrupa medyasının en çok sözünü ettiği konular olmakta; ulaşım, bölgesel politika, kalkınma, tüketiciler sorunları ve en önemlisi evre gibi entegrasyondan etkilenen diğer politika alanlarına daha az yer ayrılmaktadır. Bu durum, AB'nin (Avrupa Birliği) zamanının çoğunu ihtilafly politika sorunlarına ayırdığı izlenimini veriyor. Ama gerçekte ilgi alanları çok daha geniş ve çalışmalarının sonuçları da çok daha derin olmaktadır (McCormick, 2001).

Avrupa Birliği, ulusal düzeyden ziyade bölgesel düzeyde ele alınmasının daha faydalı olduğu sorunları çözme konusunda ye devletlerdeki hükümetleri, sanayi sektörünü ve birlik vatandaşlarını cesaretlendirmektedir. Bunun sonucunda da hava ve su kalitesi, atık yönetimi, kimyasalların kontrolü, pestisitlerin kullanımı, gürültü kirliliği, asit yağmuru, balıkçılık yönetimi, enerji verimliliği ve iklim değişikliği gibi çeşitli meselelerle ilgili gittikçe genişleyen bir mevzuat ortaya çıkmıştır. Bu tür meselelere ortak müdahale edilmesi konusunda anlaşmaya varmak AB için elbette kolay olmadı. AB politikasının etkileri karışıktı. Ancak, Avrupa düzeyinde evre politikaları geliştirme çabalarının, AB'yi daha temiz, daha dingin ve daha sağlıklı bir yer haline getirdiği konusunda artık geniş bir fikir birliği mevcuttur (McCormick, 2001).

evre koruma konusu, uluslararası ölçekte gün geçtikçe daha fazla konu olmaktadır. Hava kirliliği, su kirliliği, asit yağmurları, toprak kirliliği, ozon tabakasının zarar görmesi, denizlerin ve okyanusların kirliliği, okyanusların asitlenmesi, doğal kaynakların kötü kullanımı, ormansızlaşma günümüzün en önemli evre sorunlarıdır. Küresel düzeyde etkiye sahip olan bu çevresel problemler, çevrenin sürdürülebilirliği, insan sağlığı ve verimliliği, gıda güvenliği, canlı türlerinin varlığı ve su kaynaklarının korunması açısından ciddi tehlikelere sebep olabilmekte, evre sorunlarının çözümüne yönelik uğraşılar önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (URL-1, 2019).

Türkiye’de bugüne değin hem ulusal hem de uluslararası seviyede birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye’de çevre koruma bilinci artış göstermekte, yasal altyapının da geliştirilmesi için çaba sarf edilmektedir. Çevre yasalarının geniş kapsamlı ve çok detaylı olması, Türkiye’nin AB’ye uyumunu etkileyen zorlayıcı etmenlerdendir. Bu sebeple, Türkiye’de çevre ile ilgili makamların Avrupa Birliği çevre politikalarını ve uygulamalarını dikkatle takibe alması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ve Türk çevre yasalarının oluşum ve gelişim süreçleri incelenmiş, Türkiye’nin ‘çevre’ başlığında AB’ye uyum süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çevre mevzuatları ve işleyişleri irdelenmiş, Türkiye genelinde ve Trabzon ili özelinde çevresel durum incelenmiştir.

1.2. Avrupa Birliği Bağlamında Çevre Politikası

Çevre politikası, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki zararlı etkilerini önlemek ve azaltmak üzere hükümetlerin veya diğer kamu ve özel kuruluşların aldığı önlemler olarak tanımlanmaktadır (URL-2, 2019).

“Çevre”, insanların içinde bulunduğu doğal ortam; insan faaliyetlerinin bu çevre üzerindeki etkileriyle ilgili konular ve insanların bağlı oldukları doğal kaynaklar da “çevresel konular” olarak tanımlanmaktadır. “Çevre politikası” ise; doğa ve doğal kaynaklar üzerindeki zararlı etkilerin önlenmesi amacıyla insan faaliyetlerini yönetmeyi amaçlayan, hükümet tarafından gerçekleştirilen –veya gerçekleştirilmeyen- eylemler ve çevreye yapılan insan kaynaklı değişikliklerin insanlar üzerinde zararlı bir etkisinin olmamasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır (McCormick, 2001).

1957’de kurulduğunda Avrupa Birliği’nin herhangi bir çevre politikası yoktu, çevresel bürokrasisi ve çevre ile ilgili kanunları yoktu. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) o zamanlar, savaşın parçaladığı Avrupa’da ekonomik refahı arttırmak ve siyasi ilişkileri onarmak için birbiriyle benzer düşüncede olan altı ülkenin arasındaki temel bir anlaşmaydı. 1973 yılında Britanya’nın katılmasıyla AET çok sınırlı sayıda çevre politikası benimsemiştir. Bunlar da öncelikle insan sağlığının korunmasına ve ticaretin önündeki iç engellerin kaldırılmasına yöneliktir (Jordan, 2005).

Avrupa Topluluğu çevre korumanın tek pazarı inşa etme yolunda yardımcı bir unsur olduğunu görünce, çevre başlı başına bir Avrupa politikası olarak ortaya çıkmaya başladı. AB'nin izlediği prensiplerde yeni bir olgunluk, sınır ötesi ve ortak sorunların nedenleri

hakkında daha iyi bir anlayış ve AB kurumları tarafından kabul edilen kararlarda ve yöntemlerde daha fazla kesinlik ve güven anlayışı hâkim olmaya başladı (McCormick, 2001).

AB çevre politikalarının, iç hukukun gereklilikleri ve baskıları sonucundan ziyade AB yasaları gereği olarak yapıldığını söylemek yanlış olmaz. 28 (2019) ayrı ulusal çevre politikası yerine -birçok alanda- tek bir bölgesel politika bulunmaktadır. Üye devletler, elbette, yerel ekonomik, sosyal ve politik önceliklere sahiptir ancak bugün üye devletlerin hükümetleri tarafından alınan en önemli çevresel kararlar, Avrupa Birliği üyeliğindeki yükümlülükleri karşılamak üzere alınıyor (McCormick, 2001).

Bugün Avrupa Birliği dünyanın en ilerici çevre politikalarına sahiptir. Son 50 yıl boyunca Birlik çevre politikası uluslararası kuruluşlar arasında benzersiz bir seviyeye ulaşmıştır. AB çevre politikasının en şaşırtıcı özelliklerinden birisi, istikrarlı büyümeye yönelik dikkat çekici nitelikteki kapasitesidir. Çoğunlukla, siyasi ve ekonomik iniş çıkışlardan, periyodik bütçe krizlerinden, ulaştırma veya enerji politikası gibi eşzamanlı politika alanlarında Avrupa entegrasyonunu engelleyen dalgalanmalardan etkilenmemektedir (Jordan, 2005).

Avrupa Birliği (AB), çevre politikalarını oluşturmaya 1970'lerde eylem planları yaparak başladı. Bu dönemde atıkların geri dönüşümü, hava kirliliği ve su kirliliğine dair asgari kalite standartları ve yasal dayanaklar oluşturulmuştur. 1980'li yıllardan beri AB çevre koruma politikaları önem kazanmıştır.

Çevre politikası, Avrupa Birliği politika faaliyetlerinin en hızlı büyüyen alanlarından biridir. Avrupa çevre hukuku, azımsanmayacak bir hacimle kanun kitaplarında yerini almıştır. Bakanlar Kurulu gündeminde çevre sorunları üst sıralardadır, çevre sorunları konusundaki anlaşmazlıklar Avrupa Adalet Divanı'nın kararlarının çoğunun konusu olmuştur, AB'nin bu alandaki performansı, giderek artan bir şekilde bilimsel araştırmaların da konusu olmaktadır (McCormick, 2001).

İlk Topluluk Çevre Eylem Programı 1973'te kabul edildi ancak çevre koruma, 1987'deki Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasına kadar, Avrupa Topluluğu hukukunun bir parçası olarak resmen tanınmıyordu. O zamandan beri çevre sorunlarına daha çok değinmeye başlayan AB kurumlarında yasama ve politika faaliyetleri telaşı başladı. Yasal faaliyetlerin çoğunlukla hava kalitesi, su kalitesi, atık yönetimi ve kimyasalların kontrolü gibi konulara odaklandığı zamandan beri AB; yaban hayatının korunması, enerjinin korunumu, genetiği değiştirilmiş organizmaların kontrolü, organik tarımın teşviki,

balıkçılık yönetimi, asit kirliliğinin kontrolü ve küresel ısınma sorununa yönelik uluslararası girişimlere kadar birçok sorunla uğraşmaktadır (McCormick, 2001).

Tüm politika alanları birbiriyle etkileşim içindedir. Politika yapıcılarının bir alandaki eylemleri kaçınılmaz olarak, diğer alanlardakiler üzerinde etkiye sahip olup sermaye, personel ve zaman gibi sınırlı kaynakların nasıl tahsis edilip paylaşılacağına yönelik kararları yönlendirir. Bir alandaki kararlar ve eylemler bir diğer politika alanındaki eylemleri sınırlar veya harekete geçirebilir. Çevre, kamu politikasının hemen her alanındaki faaliyetlerinden, herhangi bir kamu politikası alanından daha fazla ölçüde hem etkilenmekte hem de bu alanları etkilemektedir. Çevre politikası en çok sanayi, ekonomi, tarım, enerji, ulaştırma, su temini, sanitasyon, kentsel ve kırsal kalkınma ve sağlık hizmeti ile ilgili politikalarla bağlantılı olmasının yanı sıra çevre kalitesinin; eğitim, yoksulluk, deniz aşırı kalkınma yardımları ve barınma gibi çeşitli politika alanları için de etkileri olduğu söylenebilir (McCormick, 2001).

Başlangıçta Avrupa entegrasyonu, niceliksel meselelerle ilgileniyordu. Avrupalıların birbirleriyle savaşmalarını durdurmak, kâr ve fırsatlarını en üst düzeye yükseltebilmek amacıyla işbirliğini teşvik etmeye ve Avrupa'nın doğal kaynaklardan ve insan kaynaklarından istifade etmesini sağlamaya çalışıyor, temelde ticaret engellerini azaltmakla ilgileniyordu. Bununla birlikte, Avrupa deneyi ilerledikçe, entegrasyonun niteliksel boyutlarının da olduğu anlaşıldı. Çevresel standartlardaki farklılıkların serbest ticaretin önünde bir engel olabileceğine dair endişeler vardı, fakat entegrasyon ayrıca, ilerici politikaların çevre üzerindeki yararları ile sınai ve tarımsal faaliyetlerin çevre kalitesi üzerindeki etkisini göz ardı etmenin maliyeti arasındaki çelişkiyi de ortaya koyuyordu (McCormick, 2001).

Bölgesel entegrasyonun etkileri daha geniş bir şekilde anlaşıldıkça Avrupa politikalarının çevre üzerindeki baskısı artmaya başladı. Büyüyen Avrupalı zenginliği onları kaliteli eğitim sağlama, sağlık hizmetlerinde iyileştirme, temiz hava ve temiz su temini gibi nitel meselelere daha fazla önem vermeleri için teşvik etmekle kalmadı, aynı zamanda bölgesel entegrasyonun, halkın dikkatini çevre sorunlarına çevirmesini sağlayan birçok etkisi oldu.

- Avrupalı çiftçiler, Ortak Tarım Politikalarından yararlanma çabasıyla, daha fazla kimyasal gübre ve herbisit (yabani ot mücadele ilacı) kullanmış, daha yoğun tarım teknikleri benimsemiş ve daha çok ormanlık alanı tarım arazisine dönüştürmüşlerdir.

- AB üye ülkeleri arasında sınırların açılmasıyla yeni ulaşım ağları gelişti, havayollarının serbestleştirilmesiyle seyahatler ucuzlaştı, turizm büyüdü. Tüm bunlar karayollarının trafik yükünün artmasına, doğal ve tarihi değerlere olan baskının artmasına sebep oldu.
- Avrupa Tek Senedi'nin sunduğu yeni ekonomik fırsatların yansımaları olarak Avrupa orta sınıfının artan tüketimi atık üretiminde artışa yol açtı. Bu atığın bertarafını yönetmek için pan-Avrupa politikalarına olan ihtiyaç hızlandı.
- Sınırların açılması, AB üye devletlerinin hükümetlerini sınır aşan konular üzerinde işbirliği içinde çalışmaya teşvik etti (McCormick, 2001).

Avrupa faaliyetlerinin genişlemesinin çevresel meseleler üzerindeki en önemli etkisi, ulusal ve yerel yönetimlerin bu meseleleri ele alması nedeniyle üye ülkelerin politikalarında yapılan değişikliklerdir. Avrupa entegrasyonunun ortaya çıkmasından önce, ulusal hükümetler - ya da en azından, çevresel sorunlara değinmiş olanlar - bu sorunları tamamen ulusal çıkarlar açısından görmüştür. Çevresel yönetimin ihtiyaçları ulusal olarak belirlendi ve ortak sorunları ele almak için uluslararası baskıların olduğu yerlerde müzakereler işbirliği yerine rekabet ruhu içinde yapıldı. Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi daha fakir Avrupa ülkelerinde, iç çevre yasaları veya politikalarına dair çok az şey vardı ya da hiçbir şey yoktu ve hükümetleri ekonomik kalkınmayı, bu kalkınmanın çevresel etkilerinden daha acil olarak görüyordu.

Üye devletlerin hepsinin kendi idari ve yasal gelenekleri vardır. Örneğin, İngilizler çevre düzenlemesi için gelişmiş ve merkezi olmayan bir yaklaşım benimsemişlerdir. Endüstri ile gönüllü anlaşmalar yapmayı; komuta ve kontrol etmekten ziyade ikna etmeyi tercih etmişlerdir.

Almanya'daki politika, ülkenin federal idari yapısından, farklı önceliklerinden ve Yeşillerin hem ulusal hem de yerel yönetimdeki rolünden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Geç sanayileşmenin ve son yıllarda hızlı ve düzensiz kentsel büyümenin bir arada olması Yunanistan, İspanya ve Portekiz'deki politikanın hala reaktif bir aşamada olduğu anlamına geliyor; zayıf idari yapıların ve görece düşük düzeydeki kamuoyu bilinç düzeyi, bu üç ülkede de politika gündeminde çevrenin düşük oranda olmasına sebep olmuştur.

İtalya'da, zengin kuzey ile nispeten fakir güney arasındaki ekonomik bölünme, ulusal politika ve kurumlar kurma girişimlerini baltalamıştır.

Avrupa entegrasyonunun etkisi, üye devletler tarafından benimsenen yaklaşımlardaki farklılıkları azaltmak ve onları, çevresel sorunların ortak bir tanımına ve bu sorunların en

iyi şekilde ele alınmasına zorlamak olmuştur. Üye devletlerin iç politikaları üzerinde en az dört önemli etkisi olmuştur:

- Bu tür meseleler hakkında uluslararası terimlerle daha fazla düşünmek, ortak Avrupa menfaatini ulusal menfaatlerinin önüne koymak zorunda kalmışlardır. Tek bir pazar inşa etme ihtiyacı, onları hem sorunları belirleme hem de bu sorunlara müdahale konusunda işbirliği içinde çalışmaya zorlamıştır.
- 28 (2019) tane ulusal kurum var ve her birinin ulusal çevre gündemindeki maddeler farklıdır. Örneğin, İngilizlerin doğa ve vahşi yaşamla ilgili endişeleri var, Almanların ormanlarla ilgili endişeleri var, eski sanayi bölgelerinin kentsel yenilenme ile ilgili endişeleri var, güney eyaletlerinin Akdeniz'in durumu ile ilgili endişeleri var, vb. Bununla birlikte, evrensel sorunların tespit edildiği durumlarda, AB yasalarının rehberliğinde evrensel tepkiler benimsendi ve böylece üye devletlerin politikaları birbirleriyle daha yakından uyum sağladı.
- Çevre politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında çok düzeyli yönetim sağlamak zorunda kaldılar. Sadece kendi aralarında anlaşmaya varmakla kalmayıp, Avrupalı olmayan aktörler tarafından küresel ısınma ve nesli tükenmekte olan yaban hayatı türlerinin ticareti gibi konularda müzakerelerde talep edilenler karşısında da ortak bir anlaşmaya varmaları gerekiyordu.
- Çok büyük dış baskılara maruz kaldılar, politikaları üye devletler arasındaki özellikle sınai ve tarımsal çıkarlarla ilgili tartışmalar sonucunda ortaya çıkan uzlaşmalarla sürüyor. Politikalar, daha zengin ve daha fakir devletlerin ekonomik öncelikleri arasındaki farklılıklara ve tek Avrupa pazarını teşvik etmek için gerekli altyapıya göre yönlendirilmektedir (McCormick, 2001).

AB Çevre Politikası başta çevrenin muhafazası, doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir biçimde kullanılması, insan sağlığının korunması ve hayat kalitesinin en üst düzeye çıkarılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda diğer politika alanlarının hedefleriyle bütünleşik bir yaklaşım öngören, hareketli bir politika sahasıdır. Bu politikanın uygulanması hem AB'nin kendi içinde hem de diğer ülkelerle işbirliği yapılmasını teşvik etmektedir (URL-3, 2019).

Avrupa Birliği, 1973 yılından itibaren, bütüncül çevre yönetimi yaklaşımını en iyi biçimde ortaya koyan Çevre Eylem Programlarını (ÇEP) yürürlüğe koyarak bu politika alanını geliştirmeyi başarmıştır. Çevre Eylem Programları küresel çevre problemlerine

önemli çözümler getirmekte olup, son ÇEP (yedinci) 2014-2020 yılları arasında kapsamaktadır.

1.3. Avrupa Birliği ve Türkiye

Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülkelerin tam üye olmak için sağlamakla yükümlü olduğu kıstaslar, 1993 Kopenhag Zirvesinde 'Kopenhag Kriterleri' olarak tanımlanmıştır. Kopenhag Kriterleri; siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve Birlik müktesebatını üstlenebilme niteliği olmak üzere üç başlıktan müteşekkildir. Birlik müktesebatını üstlenebilme niteliği, aday ülkenin Avrupa Birliği müktesebatını kendi iç hukukuna entegre ederek uygulayabilme kapasitesinin olup olmadığı anlamını taşımaktadır. 31 başlıktan oluşan Avrupa Birliği Müktesebatı'nın 22.ci konu başlığı 'Çevre'dir (Yıldırım ve Budak, 2005).

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri 1959 yılındaki ortaklık başvurusuyla başlamış, 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesiyle Türk hukuk sisteminin Avrupa Birliği hukuk sistemine uyumlaştırılması çalışmaları hız kazanmıştır. 2000 yılındaki Nice Zirvesi'nde Avrupa Birliği tarafından Katılım Ortaklığı Belgesiyle Türkiye'den beklentiler ortaya konulmuş, Türkiye de 2001 yılında yayımladığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program ile uyumlaştırmaya yönelik kısa ve orta vadeli taahhütlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, yüksek maliyetli yatırımlar gerektirmesi bakımından uyum çalışmalarının en zorlu süreçlerden birisi 'çevre' konusu olmuştur (Yıldırım ve Budak, 2005). Günümüzde de Türk çevre mevzuatı, AB ilkeleri ve politikaları doğrultusunda, çevre alanındaki işleyişini geliştirecek plan ve programlar yapılması suretiyle sürekli gelişim ve değişim geçirmeye devam etmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007).

1.4. Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Oluşum ve Gelişim Süreçleri

Bugün çevre politikaları konusunda son derece gelişmiş bir durumda olan Avrupa Birliği'nin bu konuma kısa bir zaman diliminde ulaşmadığı bilinmektedir. Dünyada meydana gelen çevresel gelişmelerle beraber Birlik içerisinde de çevre sorunları ortaya konulmuş ve çevre politikaları adım adım oluşturulmuştur (Bozkurt, 2010).

İkinci Dünya Savaşından sonra dönemin zorlukları gereği oluşturulmak istenen Birleşik Avrupa fikri zamanla gelişerek bugünkü 28 üyeli Avrupa Birliği şeklini almıştır (Erdem ve Yenilmez, 2017). Bu süreçte Birlik içerisinde ekonomik birlik sağlanmasının yanı sıra, politik bütünleşme adına savunma, sağlık, eğitim, güvenlik ve çevre gibi konularda da ortak politikalar belirlenmesi gerekli olmuştur (Bozkurt, 2010).

Avrupa Birliği'nin ortak çevre politikası ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlere dayalıdır. Avrupa bütünleşmesinin temel noktalarından biri olan serbest rekabet ve serbest dolaşımın sağlanabilmesi için ortak bir çevre politikası gerekli idi. Çünkü Birliğe üye ülkelerde farklı çevre politikalarının uygulanması ürün maliyetleri ve kalite standartları gibi konularda sorun oluşturuyordu. Ayrıca çevre kirliliğini önlemek için yapılan yatırımlar da maliyetlere farklı yansıyor. Bu durum rekabeti ve malların serbest dolaşımını olumsuz yönde etkilediğinden ortak bir çevre politikası oluşturulması gerekliliği doğmuştur (Bozkurt, 2010).

Bu süreçte Avrupa Birliği hem ekonomik birliğini sağlamış hem de sosyal bir değişim süreci geçirmiştir. Birlik tarafından, fertlerin daha kaliteli bir çevrede yaşam sürmesi ve gelecek nesillere daha iyi bir çevre bırakılması için sürekli gelişen tedbirler alınıp politikalar uygulanmaya çalışılmıştır (Erdem ve Yenilmez, 2017).

Tablo 1. AB çevre politikaları gelişim süreci

1957	AVRUPA TOPLULUĞU ANTLAŞMASI (ROMA)	
1957-1972	Çevrenin korunmasına has bir ilgi söz konusu değildir. Sadece iç pazarın kesintisiz işleyişine ilişkin önlemler ele alınmaktadır. Topluluğa yetki veren Antlaşma maddeleri 2., 100. ve 235. maddelerdir.	
1972	PARİS DEKLARASYONU Bilhassa çevre korumaya odaklanılan 'ekonomik genişleme' yorumu vardır. Milli politikaların uyumlaştırılmasına, çevre koruma ilkelerinin geliştirilmesine ve çevre eylem programlarının (ÇEP) hazırlanmasına kaynak oluşturmuştur.	
1973-1976	1. ÇEP	Çevre politikasının ilkelerini, hedeflerini ve uygulama için gerekli faaliyetleri belirlemektedir. Eylem düzeyini yöresel, bölgesel, ulusal, Topluluk düzeyinde ve uluslararası olmak üzere tasnif etmektedir.
1977-1981	2. ÇEP	İlkini izlemekle birlikte çok mühim bir farklılık getirmemektedir. Topluluk, önlemek tedavi etmekten daha iyidir (protection better than cure) ilkesine daha fazla önem verdiğini beyan etmektedir.
1982-1986	3. ÇEP	Daha önceki programlardan kısadır. Eylem önceliklerini belirtmekte ve entegrasyon temelleri ile önleyici bir tutum önermektedir.
1987	TEK AVRUPA SENEDİ Tek Senet ile yapılan bir değişiklikle, çevre korumanın Roma Antlaşması içerisinde (m. 130R, 130S, 130T) resmi bir politika alanı şekline gelmesi sağlanmıştır. İlgili maddeler çevrenin korunmasına ilk kez uluslar üstü bir statü kazandırmaktadır.	

Tablo 1'in devamı

1987-1992	4. ÇEP	Daha kapsamlı bir anlatım ve diğer politikalar yoluyla çevre mevzuatını kuvvetlendirmekte ve korumacı yaklaşıma dikkatleri toplamaktadır. Tek Senet ile getirilen resmi çerçeve çevre korumanın daha geniş bir bakış açısı ile ele alınmasını sağlar.
1993	AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMASI (MAASTRICHT) Hedeflerinde (m.2) çevreye saygıdan bahsedilmektedir. Çevre korumanın gereklerinin Topluluğun diğer politikalarının ve önlemlerinin saptanması ve uygulamaya konulması aşamasında özellikle sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi adına göz önünde bulundurulması gereğine işaret edilmektedir.	
1993-2000	5. ÇEP	'Sürdürülebilirliğe doğru' ifadesi ile yayınlanmıştır. Çevre sorunları alanında yeni bir yaklaşım olan ortak sorumluluk ilkesinin önemine değinir. Programdaki yeni strateji çevre korumada toplumun kendi kendisini denetlemesidir. Avrupa seviyesinde çevre korumanın geliştirilebilmesi için gerekli araçları belirlemektedir.
1999	AMSTERDAM ANTLAŞMASI Sürdürülebilir kalkınma mefhumu AB Antlaşmasının giriş kısmına ve Birliğin hedeflerine eklenmiştir. Topluluğun tüm politika alanları için çevre korumanın o ana kadar saptanmış yönleri sıkılaştırılmıştır.	
2000	NICE ANTLAŞMASI Büyük değişiklikler getirmemekle birlikte su kaynakları yönetimi ve arazi kullanımına ilişkin ufak değişiklikler getirmektedir. Su kaynaklarını diğer doğal kaynaklar arasında ilk sıraya taşımaktadır.	
2001-2010	6. ÇEP	Avrupa Birliği'nin geleceğinin bugünden yapılacak olan tercihlerde yattığı başlığını taşıyan program, ağırlıklı olarak bireysel tercihlere ve çevre bilincinin önemine atıflarda bulunmaktadır.
2009	LİZBON ANTLAŞMASI Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği ile mücadele konuları vurgulanmıştır.	
2013-2020	7. ÇEP	Program, 2020'ye kadar birincil hedeflerini belirtmektedir. Ayrıca 2050 yılının temel sorunlarına ilişkin uzun süreli bir görüş sunmaktadır. 'Entegre çevre yönetiminin esasları' kapsamlı bir biçimde üye devletlere bildirilmektedir.

Kaynak: (Bozkurt, 2010 – Erdem ve Yenilmez, 2017' den derlenmiştir)

Birlik içerisinde ilk başlarda çevre politikası pek fazla gündeme gelmemiş, ilerleyen zamanda çevre sorunları ile karşılaşılmasıyla birlikte önemli adımlar atılmıştır. Tablo 1'de Avrupa Birliğinin çevre politikasının oluşum aşamaları tarih sırasına göre gösterilmiş olup, süreç, çalışmanın bundan sonraki kısmında ele alınacaktır.

1.4.1. Roma Antlaşması (1957)

AET'nin (Avrupa Ekonomik Topluluğu - European Economic Community) kurucu antlaşması olan 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda çevreye ilişkin direkt bir düzenleme yoktur. Çevre ile direkt ilgili maddelerin bulunduğu ve kurucu antlaşmanın tamamlayıcısı

niteliğinde olan Avrupa Tek Senedi'nin 1987'de yürürlüğe girinceye kadar çevreyle ilgili çalışmalar Roma Antlaşması'nın 100. ve 235. maddelerine göre yürütülüyordu (Bozkurt, 2010). 1958 tarihli Roma Antlaşmasında çevre ile ilgili direkt bir ifadenin bulunmayışının en büyük nedeni olarak, Topluluğun ortak pazar ve ekonomik büyüme hedeflerine öncelik vermesi görülmektedir (Erdem ve Yenilmez, 2017).

1.4.2. Paris Deklarasyonu (1972)

1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerinin hiçbirinde net bir çevre politikası yoktu. 1968'de Almanya ve Fransa'da yaşanan öğrenci hareketi, 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı gibi gelişmeler ekonomik kalkınmanın bir sonucu olan çevresel sorunların irdelenmesini tetiklemiştir. Aynı yıl Stockholm'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı çevre sorunlarının uluslararası düzeyde görüşüldüğü ilk toplantıdır. Bu toplantı çevresel konuların politika ve ekonomi ile bağlantılı olduğunu gösteren önemli bir başlangıç olmuştur (Bozkurt, 2010).

1.4.3. Birinci Çevre Eylem Planı (1973-1976)

1973 ve 1976 yılları arasında uygulanan bu planda üç eylem grubu oluşturulmuştur. Bunlar; kirlilik ve gürültüye sebep olan faktörlerin azaltılması, yaşam koşullarının ve çevrenin daha iyi hale getirilmesi ve uluslararası örgütlerle işbirliği geliştirilmesidir (Bayram vd., 2011).

1.4.4. İkinci Çevre Eylem Planı (1977-1981)

1977-1981 yılları arasında uygulanan program 1. eylem planının devamı niteliğinde olup eksik kalan konuları belirtmiştir. Bu planda birincil hedef, su ve havanın kirlenmesinin önlenmesi olup, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ilk defa burada gündem olmuştur (Bayram vd., 2011).

1.4.5. Üçüncü Çevre Eylem Planı (1982-1986)

1982-1986 yılları arasındaki üçüncü plan diğer iki plana göre daha geniş bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Çevre politikası, topluluğun yapısal bir ögesi olarak görülmüş olup, tedavi etmek yerine önleyici yaklaşım benimsenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ile çevre konusunda işbirliği ön plana çıkmıştır (Erdem ve Yenilmez, 2017).

1.4.6. Avrupa Tek Senedi (1987)

1980'li yıllarda Avrupa ekonomisi, Amerika ve Japon ekonomilerine karşı pazarlarını kaybetmemek için ortak bir iç pazar oluşturma fikrini benimsemiştir. Üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları tarafından bir araya gelinmiş, 'Avrupa Tek Senedi' adı verilen bir taslak oluşturulmuş ve 1986 yılında imzalanmıştır. 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi Topluluğun kurucu antlaşmalarına ilk radikal değişiklikleri getirmiştir. Avrupa Tek Senedi'nin gayesi ortak pazar için yapısal ve finansal sorunların bertaraf edilmesi ve tek pazarın gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda hem Topluluğun yapısında değişiklikler yapılmış hem de yetki alanı genişletilmiştir. Çevre ve çevrenin korunması konusu da bu yetki alanı içine dahil edilmiştir. Avrupa Tek senedi 130. madde ile çevre koruma politikalarının en önemli kırılma noktalarından biri olmuş, daha sonraki çevre koruma konusundaki mevzuata resmi ve hukuki bir temel olmuştur (Bozkurt, 2010).

1.4.7. Dördüncü Çevre Eylem Planı (1987-1992)

1987 ve 1992 yılları arasında uygulanan 4. Çevre eylem planında dört temel husus bulunmaktadır. Bunlar, kirliliğin engellenmesi, kaynakların kullanımının tanzim edilmesi, milletlerarası eylemler ve destekleyici unsurların gelişmesinin sağlanmasıdır. Bunun yanında 4. Eylem Planı, içme suyu ve deniz suyunu önceliği olan hususlar arasında göstermiştir. Bu dönemde halk sağlığı konusu da Avrupa'nın gündemindeydi. Bu nedenle içme suyunun ve yüzme suyunun niteliği ve su ürünlerinin üretildiği tesislerdeki su kalitesine ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Bayram vd., 2011).

İlk dört çevre eylem programının uygulandığı yirmi yıllık sürede çevre politikaları ile ilgili olarak; kirliliğin azaltılmasına yönelik önlemler ve kirlilik standartlarının

oluşturulması, kirliliğin kaynağında engellenmesi, doğal kaynakların akılcı kullanımı konuları ortaya konulmuştur. Bunların yanı sıra; kirliliğin maliyeti, çevresel etki değerlendirmesi, çevre politikasının diğer politikalarla örtüştürülmesi, çevre-istihdam bağlantısı, uluslararası düzeyde işbirliği ve çevre bilincinin yükseltilmesinin de Topluluğun hedefleri arasında olduğu söylenebilir (Bozkurt, 2010).

1.4.8. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht – 1993)

1993 yılında antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Avrupa Topluluğuna yeni bir hukuki yapı kazandırılmıştır (Erdem ve Yenilmez, 2017). Maastricht Antlaşması'nın başlangıç kısmındaki amaçlara 'çevrenin bütünlüğü ve korunmasının güçlendirilmesi' ifadesiyle madde eklenmiş ve Topluluğun ortak politikalarının bulunduğu 3. Maddeye 'çevre politikası' başlığı ilave edilmiştir. Bu değişiklik ile önceleri farklı biçimlerde uygulanan ortak çevre politikası, resmen Topluluk politikalarından biri olma niteliği kazanmıştır (Yıldırım ve Budak, 2005).

Çevre konusu hususunda AET (Roma) Antlaşmasının 130r, 130s ve 130t maddeleri genişletilmiş, çevre kısmındaki amaçlara, bölgesel ve dünya çapında çevre sorunlarıyla baş etmeyi amaçlayan tedbirlerin de uluslararası boyutta geliştirilmesi maddesi eklenmiştir. Maastricht Antlaşması ile ilgili bir diğer önemli husus da sürdürülebilirlik ilkesinin ilk kez anılmasıdır. Birliğin temel esaslarının bulunduğu 2.maddede 'Topluluktaki ekonomik kalkınmaya yönelik icraatların hem sürdürülebilir hem de çevreye duyarlı bir büyümenin, ekonomik gücün ileri düzeyde insicamının, yüksek istihdam seviyesinin ve sosyal korumanın, hayat standardının yükseltilmesinin' topluluğun ödevi olduğu belirtilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017).

1.4.9. Beşinci Çevre Eylem Planı (1993-2000)

Beşinci planın, Birlik hukukunun sürekli ve dengeli gelişme esaslarına göre oluşturulduğu görülmektedir. Kaynakların sınırlı miktarda olduğu dikkate alınarak çevreye zarar vermeyen ve kalkınmayı öngören *sürdürülebilir kalkınma* ilkesi beşinci çevre eylem planında özellikle vurgulanan konudur. Planda ayrıca iklim değişikliği, hava kirliliği, asit yağmurları, biyolojik çeşitlilik, doğal kaynakların muhafazası, su kaynakları yönetimi, atık

yönetimi, kıyıları ve kentsel alanlarla ilgili çalışmalar sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarının çözülmesi gibi hususlar bulunmaktadır (Şengün ve Yıldız, 2017).

Plan birçok çevre sorununu kapsamlı biçimde ele almıştır. Bu sorunlar; iklim değişikliği, asitleşme, hava kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi, biyoçeşitlilik, su kaynaklarının kirliliği, kentsel çevrenin tahribatı, kıyı alanlarının tahribatı ve atık konularındır (Erdem ve Yenilmez, 2017).

Plan, sürdürülebilir kalkınmanın bugünün ihtiyaçlarının karşılanması için gelecek kuşakların ihtiyaçlarından feragat edilmemesi prensibini kapsamaktadır. Planda endüstri, enerji, ulaşım, tarım ve turizm sektörlerinin çevresel durumu etkileyeceğinden hareketle bu sektörler Avrupa Birliği'nin önemseydiği sektörler olmuştur. Ancak aktif katılım bakımından başarının sınırlı düzeyde olduğu, çevre politikasının diğer politikalarla bütünleşmesinin de sınırlı seviyede gerçekleştiği düşünülmektedir (Çokgezen, 2007).

1.4.10. Amsterdam Antlaşması (1999)

1997 yılında Amsterdam'da hükümetler arası konferans gerçekleştirilmiş, 1999 yılında antlaşma yürürlüğe girmiştir. Amsterdam Antlaşması'nda daha önce ortaya konulmuş olan çevre politikaları üzerinde kaydedeğer değişiklikler yapılmamıştır. Zirvede alınan yeni karara göre, ülkeler kendi koşullarıyla ilgili konularda karar almada yetkilendirilmiş, yerelde kendi lehine olacak durumlarda topluluk kuralları ile çelişmesi durumunda, komisyona bilgi vermek şartıyla karar alabilmeleri sağlanmıştır (Yaman ve Gül, 2018)

Daha önce Tek Senet ile oluşturulan çerçeve ilkelere (ihtiyat ilkesi, önleme ilkesi, kaynakta önleme ilkesi ve kirleten öder ilkesi) Amsterdam Antlaşmasıyla 'bütünleyicilik' ve 'yüksek düzeyli koruma' ilkeleri eklenmiştir. Bu ilkeler gelecekte oluşturulacak mevzuatlar için yol gösterici nitelikte olacaktır (Yıldırım ve Budak, 2005).

1.4.11. Nice Antlaşması (2000)

Aralık 2000'de gerçekleştirilen Nice Zirvesi'nde Birliğin geleceği konusunda daha şiddetli tartışmalar başlatılmış, kurucu antlaşmaların revize edilmesi görüşülmüştür. Nice Antlaşması Şubat 2003'te yürürlüğe girmiş olup, antlaşma ile Avrupa ülkeleri arasında

kalıcı barış, istikrar ve zenginlik hedeflenmiş, Avrupa Birliği genişleme sürecine hazırlanmaya çalışılmıştır (Bozkurt, 2010). Nice Antlaşmasında çevreye dair önemli bir değişiklik olmamakla birlikte çevre ile ilgili bölümde su kaynaklarının yönetimine ilişkin kararlarda Birliğin karar alma yönteminin oy birliği olacağı vurgulanmıştır (Yıldırım ve Budak, 2005).

1.4.12. Altıncı Çevre Eylem Planı (2001-2010)

Yeni çevresel düzenlemelerin etkilerinin hissedilmesinin uzun zaman alacağı düşünüldükçe diğer eylem planları beş yıllık hazırlanırken altıncı ÇEP on yıllık bir dönemi öngörecektir şekilde hazırlanmıştır (Bozkurt, 2010).

Altıncı Çevre Eylem Planı ‘Çevre 2010: Bizim Geleceğimiz, Bizim Tercihimiz’ sloganıyla açıklanmış, üç temel öncelik üzerine kurulmuştur. Buna göre:

- Doğa ve Biyolojik Çeşitlilik: Farklı türden canlıların korunarak, endüstriyel kazaların önlenmesi,
- Çevre, Sağlık ve Yaşam Kalitesi: İnsanların sağlığını olumsuz etkilediği saptanan hava, su ve gürültü kirliliği gibi etmenlerin azaltılması,
- Doğal Kaynaklar ve Atıklar: Doğal kaynakların korunması ve çöplerin geri dönüşümü sağlanacak şekilde ayrıştırılarak, atık oluşumunun önlenmesi planlanmıştır (Yaman ve Gül, 2018).

Altıncı ÇEP’in sona ermesiyle Avrupa Komisyonu tarafından 2011 yılında 6. Çevre Eylem Programı Nihai Değerlendirmesi raporu yayımlanmıştır. Nihai Değerlendirmede, toprak alanındaki eksiklikler dışında, çevre politikası oluşturulması yönünden 6. ÇEP’in başarılı olduğu sonucuna varılmaktadır (CPS, 2012).

1.4.13. Lizbon Antlaşması (2009)

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile Avrupa Birliği çevre konusunda daha fazla söz sahibi olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi perçinlenmiş ve Birliğin sınırlar ötesi ilişkilerinde temel hedeflerden biri durumuna gelmiştir. Ayrıca AB çevre politikasının hedeflerinden birinin de iklim değişikliği ile uluslararası düzeyde mücadele olacağı belirtilmiştir. (CPS, 2012).

1.4.14. Yedinci Çevre Eylem Planı (2013-2020)

“Gezegemizin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak” sloganıyla yayımlanan Yedinci Çevre Eylem Planı Ocak 2014’te yürürlüğe girmiştir. Geçtiğimiz yıllar boyunca Avrupa Birliği tarafından geniş bir çevre mevzuatı yürürlüğe konmuştur. Bunun sonucunda hava kirliliği, su ve toprak kirliliği önemli ölçüde azaltılmıştır. Bugün, AB vatandaşlarının dünyadaki en iyi su kalitesine sahip olduğu Avrupa Komisyonu tarafından ifade edilmektedir (URL-5).

7. Çevre Eylem Programı 2020'ye kadar Avrupa çevre politikasına rehberlik edecektir. Bunun da ötesinde, planda 2050 yılına uzanan uzun vadeli bir görüş sunulmaktadır. Birliğin 2050 yılında olmasını istediği konum şöyle ifade edilmektedir: "2050’de, gezegende iyi bir şekilde yaşıyoruz. Refahımızı ve sağlıklı çevremizi; hiçbir şeyin israf edilmediği, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetildiği, biyoçeşitliliğin toplumumuzun direncini artıracak şekilde korunduğu ve değerlendirildiği döngüsel ekonomi modelimize borçluyuz. Düşük karbonlu büyüme modelimiz, uzun zamandan beri kaynak kullanımını azalttı ve güvenli ve sürdürülebilir bir küresel topluma ayak uydurdu (URL-13).

Avrupa Birliği Çevre Eylem Programları, Birlik organlarınca hazırlanan, AB’nin hedeflerinin belirlendiği strateji dokümanlarıdır. Hukuki açıdan bağlayıcılığı yoktur. Programlar ileriki dönemlere ilişkin beklentileri ve yeni fikirleri ortaya koyarlar, AB çevre politikasına yön verirler (Kıvılcım, 2014).

1.5. Avrupa Birliğinde Yasal Düzenlemelerde Rol Alan Kurumlar

1.5.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu, üye ülke halklarının çıkarlarının ve politik görüşlerinin temsilciliğinin yapıldığı AB kuruluşudur. AB’ye üye 28 devletin 750 üyesi ve bir başkan olmak üzere toplam 751 temsilciden müteşekkildir. Devletlerin temsil edileceği parlamenter sayısı üye ülke nüfusları ile orantılıdır. Genel Kurulu Strazburg’da, siyasi grupları Brüksel’de toplanır. Avrupa Parlamentosu yasama yetkisini Konsey ile paylaşır. Üye ülkeleri ilgilendiren yasal düzenlemelerin kabulü Avrupa Parlamentosu ve Konseyin müşterek onayı ile gerçekleşir. Bazen de yalnızca danışma organıdır, görüşlerinin

bağlayıcılığı yoktur. Konsey ile AB bütçesini belirler ve AB'nin diğer kurumlarını siyasi bakımdan denetler (URL-6).

1.5.2. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu Birliğin yürütme organıdır. AB mevzuatını, bütçeyi ve programları uygular ve idari denetim yapar. Her üye ülkeden bir temsilci olmak üzere 28 kişiden - her birine 'komiser' denir - müteşekkildir. Her komiser bir veya birkaç AB politikasından sorumludur. Bakanlar Kurulu gibi çalışır. 25.000 kişiden oluşan bir idari teşkilatı vardır. Merkezi Brüksel'dedir. Komisyon, Birliğin yürütme organı niteliğinde olup, üye ülkelerden bağımsızdır. AB'nin yasama organları olan Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e karar önerileri sunarak yasama sürecini başlatır. AB hukukunun uygulanmasını idari açıdan gözetir. Birliğin bütçesini ve politikalarını uygular (URL-7).

1.5.3. Avrupa Konseyi

Konsey toplantılarına, üye devletleri temsil eden ilgili bakanlar iştirak eder. Örneğin toplantının konusu çevre ile ilgili ise toplantıya üye devletlerin çevre bakanları katılır (URL-8).

1.5.4. Avrupa Birliği Adalet Divanı

Ayrıca ulusal mahkemelerdeki davalarda AB hukukunun yorumlanması gerektiğinde devreye girer. Divan Lüksemburg'da bulunmaktadır (URL-9).

1.5.5. Avrupa Birliği Sayıştayı

1977 yılında kurulan Avrupa Birliği Sayıştay, AB bütçesinin uygun bir biçimde kullanılmasını sağlamakla görevlidir. AB Parlamentosu ve Konseye her mali yıl için rapor sunar. Bu rapor Parlamento ve Komisyonun bütçeyi onaylayıp onaylamamasında büyük rol alır (URL-10).

1.5.6. Çevre Genel Müdürlüğü

Çevre Genel Müdürlüğü, çevre ile ilgili AB politikasından sorumlu Avrupa Komisyonu birimidir. Avrupa Komisyonu resmi internet sitesinde kurumun amacı, mevcut ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek, AB vatandaşlarının hayat kalitesini güvence altına alan politikalar önermek ve uygulamak olarak ifade edilmektedir. Genel Müdürlük ayrıca, üye devletlerin AB çevre hukukunu doğru şekilde uygulamalarını sağlayacak önlemleri almakta ve uluslararası toplantılarda çevre konularında Avrupa Birliği'ni temsil etmektedir (URL-11).

1.5.7. Avrupa Çevre Ajansı

Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) ilgili kuruluşlara ve halka çevre konusunda güvenilir bilgi sağlamak amacıyla 1990 yılında kurulmuş bir AB kurumudur. Merkezi Kopenhag'da olup 200 civarında çalışanı bulunmaktadır. Bünyesinde çevre ve sürdürülebilir kalkınma, bilgi yönetimi ve iletişim konularında uzmanlar çalışmaktadır (URL-12).

1.5.8. Avrupa Yatırım Bankası

Banka, AB çevre yönetiminin finansör kuruluşlarından birisidir. Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik projeleri destekler (Duru, 2007).

1.6. Avrupa Birliği Çevre Politikasının Temel İlkeleri

1.6.1. Kirleten Öder İlkesi

Birinci çevre eylem programında ana hatlarıyla “Sorunların önlenmesi ve ortadan kaldırılmasının maliyeti ilke olarak kirletici tarafından karşılanmalıdır” (Birinci Çevre Eylem Programı, Resmi Gazete, 1973) şeklinde belirtilen Avrupa Birliği'nin en eski çevre ilkesidir.

İlke, çevresel zararları önleme veya iyileştirme maliyetlerinin vergi mükellefine veya tüketiciye iletilmemesi ve kamu fonları tarafından karşılanmaması gerektiğini, çevreye

fiilen zarar vermekten sorumlu olan işletmenin onarım ve zarardan kaçınma maliyetlerini karşılaması gerektiğini ifade eder. Kirletenlerin ödettirilmesinin, kirletenleri daha az zarar verici yöntem ve teknolojilere yatırım yapmaları için bir teşvik olacağı argümanına dayanmaktadır. Bununla birlikte argümanın birkaç noksanlığı vardır.

Birincisi, çevresel zararın önlenmesi veya onarılması maliyetlerini karşılamak zorunda olan bir endüstri, kaçınılmaz olarak, ürünleri için daha yüksek fiyat belirleyecektir; bu bakımdan, kirleticiler neredeyse her zaman ödeme yapmaktan kaçınabileceklerdir.

İkincisi, ilke yalnızca hasarın kesin kaynağı kesin olarak tespit edilebiliyorsa işe yarar; ne yazık ki, çevresel sorunların çoğunun birden fazla nedeni ve kaynağı vardır ve bu da sorumluluğun belirlenmesini zorlaştırır. Örneğin, bazı su kirliliğine, fabrikalar gibi kesin bir “nokta kaynak” neden olurken, çoğu kirliliğe, tarım ve kara taşıtları tarafından üretilen kimyasal akıntı gibi çok sayıda “nokta olmayan” farklı kirletici kaynaklar sebep olmaktadır.

Son olarak, AB'nin son yıllarda çevre yönetimi projelerine yardımcı olmak için sağladığı fonlardaki büyüme aslında ilkeye aykırıdır; bu gibi durumlarda ödeme yapan kirletici değil, AB vergi mükellefidir. Kısacası, pratikte, her zaman uygulanamamaktadır (McCormick, 2001).

1.6.2. Bütünleyicilik İlkesi

Tüm temel ilkelerin en önemli ve en geniş kapsamlı olanıdır. Çevre korumaya yönelik politikaların diğer politikalarla entegrasyonu (bütünleşmesi) ilkesidir. Avrupa Tek Senedi'ndeki ‘çevre koruma şartlarının Topluluğun diğer politikalarının bir parçası olacağı’ koşulu ile getirilmiştir (Madde 130r). Beşinci çevre eylem planında (1992) kilit bir tema oldu ve ‘diğer Topluluk politikalarının tanımlanması ve uygulanmasına dâhil edilmesi gerektiği iddiasıyla Maastricht’te olduğundan bir adım daha ileri götürüldü (McCormick, 2001).

1.6.3. Önleme İlkesi

85/337 sayılı çevresel etki değerlendirmesi konusundaki direktifin bir sonucu olarak benimsenmiştir. Korumak tedavi etmekten daha iyidir düşüncesine dayanır. Sorunların henüz oluşmadan önlenmesini sağlamayı ifade eder. Toplumun, ortaya çıkacak sorunları önleyerek çevreyi koruyacak şekilde hareket etmelerini teşvik eder.

1.6.4. Kaynakta Önleme (Yakınlık) İlkesi

Çevresel zararların kaynağında bertaraf edilmesidir. Bilhassa tehlikeli atık ve su sektörlerinde uygulanmaktadır. Atıkların mümkün mertebe üretildiği yere yakın yerde ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eder. Hava veya su kalite standartları yerine emisyon standartları koyar. Tehlikeli atık üreticilerine, tehlikeli atıkları uzağa nakletmek yerine yakında imha etme zorunluluğu getirir. Bu durum zengin toplulukların tehlikeli atıklarını daha fakir topluluklara göndermesini engeller, nakliye sırasında kaza risklerini azaltır ve atıkların bertarafını izlemeyi kolaylaştırır (McCormick, 2001).

1.6.5. Yüksek Seviyede Koruma İlkesi

Avrupa Birliği'nin tüm karar vericilerinin aldıkları kararlarda çevre politikalarını mutlaka göz önünde bulundurmaları gerekliliği ilkesidir.

1.6.6. İhtiyat İlkesi

Kararlar alınmadan önce, karardan doğacak etkiler için tedbir alınması ilkesidir.

1.7. Türkiye'de Çevre Mevzuatının Oluşum ve Gelişim Süreçleri

Türkiye, 'çevre sorunları' ve 'çevre politikaları' gibi mefhumlarla 1970'li yıllarda dünya ve Avrupa Birliği ülkelerinin bu sorunlarla karşı karşıya kalmasıyla tanışmıştır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde düzenlenen Stockholm Çevre Konferansı'nın etkisi, dünya ve Avrupa kamuoyunun baskısı sonucu oluşan korumacı politikalar doğrultusunda

Türkiye’de de çevre politikaları oluşturulması yavaş yavaş gündeme gelmiştir. Bu eğilim ancak 1980’li yıllarda gerçekleşme imkânı bulmuşsa da, bu kez kalkınma çabalarının gölgesinde kalmıştır (Yıldırım ve Budak, 2005).

Avrupa Birliğine uyum sürecinde olduğumuz bugün, çevre politikalarımız AB çevre politikalarının vesayeti altında şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye’de çevre politikalarının AB politikaları ekseninde gelişmesine yardımcı olan üç resmi çalışma vardır. Birincisi ve en eskisi Beş Yıllık Kalkınma Planlarıdır. Daha sonra bunu mülga Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Çevre Bakanlığı arasında 1998 yılında imzalanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) izlemiştir. Son olarak da Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Ulusal Planlar Türk çevre politikasının çerçevesini çizmektedir. Bu üç belge Türkiye tarafından hazırlanmaktadır. Bunların yanı sıra Avrupa Birliği Komisyonu’nun hazırladığı ‘İlerleme Raporları’ da bulunmaktadır (Yıldırım ve Budak, 2005). Bu konular aşağıda ele alınacaktır.

1.7.1. Kalkınma Planları

Türkiye, ekonomik ve sosyal kalkınmasına ivme kazandırmak amacıyla 30 Eylül 1960’ta Devlet Planlama Teşkilatını kurmuş, 1963 yılında da ilk Beş Yıllık Kalkınma Planını yayınlamıştır. Böylece kalkınma ve sanayileşme çabaları planlama yaklaşımıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İlk planlarda çevre konusu fazlaca yer teşkil etmese de zaman içinde kalkınmanın sebep olduğu çevre tahribatı ve uluslararası anlaşmaların prensipleri doğrultusunda çevre konusuna daha fazla yer verilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017).

Günümüze kadar 10 tane kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Hâlihazırda 11. kalkınma planı için hazırlıklar devam etmekte olup plan henüz yayımlanmamıştır.

Her beş yılda bir düzenlenen kalkınma planları TBMM’de kabul edilerek kanun gücünde yürürlüğe konulmuş, çevre politikalarına yön vermede etkili olmuştur. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal sektörleri için kamu kuruluşlarına ve özel sektöre yol göstericiliği bakımından önem arz etmektedirler (Bozkurt, 2010).

1.7.1.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü plana kadar olan dönemde kamu kuruluşları ve yerel yönetimlerce oluşturulan çevre politikaları ulusal nitelikte değildir. Türkiye’de çevre politikası ilk kez üçüncü plan ile ulusal nitelik kazanmıştır. Üçüncü planda çevre ile ilgili oluşturulan ayrı bir kısımda hava, su ve kıyılarla ilgili başlıca çevre sorunlarına vurgu yapılmakta ve bu sorunların bütüncül bir şekilde planlaması gerektiği belirtilmektedir (Bozkurt, 2010).

1.7.1.2. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü planda çevre sorunlarına ‘Toplumdaki Gelişmeler ve Temel Politikalar’ bölümünde yer verilmiştir. Çevre ögesinin, sanayileşme ve kentleşme aşamasında mühim bir unsur olarak ele alınması, ‘Çevre problemlerinin oluşmadan evvel önlenmesine öncelik verilmesi ifadesi ile önleyici çevre politikasına vurgu yapılması devlet açısından çevreye verilen önemin arttığının bir işaretidir (Bozkurt, 2010).

1.7.1.3. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Planda; “Çevre Sorunları” başlığı altında, sadece mevcut kirliliğin giderilmesi değil, kaynakların, gelecek kuşakların da faydalanmasına imkân tanıyacak şekilde kullanılarak korunması politikası benimsenmiştir.

Büyük projelerin çevre ve bölge için muhtemel etkilerinin incelenmesi, kamu kurumlarının yatırım projelerinde, hava kirliliğinin sağlık açısından önemli ölçüde tehlike arz ettiği şehirlerde acil tedbirler alınması ve çevre konusunda araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmesi gibi politikalar benimsenmiştir (Coşkun vd., 2018).

1.7.1.4. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

1990-1994 yıllarını kapsayan altıncı plan döneminde Türkiye’de çevre politikalarının gelişimini etkileyen ulusal ve uluslararası manada birçok ilerleme yaşanmıştır. 1990 yılında Kıyı Kanunu yürürlüğe girmiş, aynı yıl Ozon Tabakasının Korunması ile İlgili Viyana Sözleşmesi ile Montreal Protokolü’ne katılmamız onaylanmıştır. 1991 yılında

Çevre Bakanlığı kurulmuş ve 1992’de Türkiye, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansına (UNCED) katılmış, Rio Deklarasyonu ve Biyolojik Çeşitlilik Antlaşmalarını imzalamış ve Gündem 21’i benimsemiştir. Aynı yıl Karadeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi imzalanmış ve 1993 yılında Çevre Temizlik Vergisi, ÇED ve Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmelikleri yürürlüğe girmiştir (Bozkurt, 2010).

Altıncı planı önceki planlardan ayıran en önemli özelliği ‘sürdürülebilir gelişme’ kavramına yönelik politikalara Türkiye’nin de dâhil olmasıdır. Ayrıca verimli tarım topraklarının korunması, atık mevzusunun ayrıca bir başlık altında ele alınması ve Avrupa Topluluğunun çevre politikalarına uyum çalışmalarının devam ettirilmesi hususlarına yönelik politikalar altıncı planın önemli noktalarıdır (Bozkurt, 2010).

1.7.1.5. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci planın mevcut durum analizinde, sürdürülebilir kalkınma modelinin önemli olduğu fakat uygulamada yetersiz olduğu ortaya konulmuş, çevre alanındaki politikaları belirleyen Çevre Bakanlığının yetersiz kaldığı ve mevzuatta aksaklıklar olduğuna değinilmiştir. Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler alt başlığında: “Anayasa’nın, çevre ile doğrudan ve dolaylı şekilde ilgili maddelerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda düzenlemeler yapılması gerektiği” ifade edilmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanununun günün şartlarına göre düzeltileceği belirtilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017).

1.7.1.6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Planda, temiz bir çevre için hassasiyetin artmasına rağmen, çevre sorunlarının arttığı, çevre yönetim sistemlerinin arzu edilen etkinlik seviyesine getirilemediği, Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar arasındaki yetki ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesine olan ihtiyacın halen var olduğu belirtilmiştir. ÇED Yönetmeliği’nin uygulanması sürecinde istenen başarının elde edilemediği saptanmış, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Afet gibi istisnai durumlar haricinde uygun yapılabilirlik raporu hazırlanmadıkça ve ÇED olumlu belgesi elde edilmedikçe projelerin yatırım programlarına önerilmeyeceği belirtilmiştir (Coşkun vd., 2018).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yayınlanan 2006 yılı ilerleme raporuna göre atık yönetimi ve gürültü ile ilgili müktesebatın aktarımının oldukça ileri bir aşamada olduğu ifade edilmiştir. Atık Çerçeve Direktifi ileri seviyede uyumlaştırılmıştır ve Tehlikeli Atık Direktifi mevzuata taşınmıştır. Hava kalitesi ve doğanın korunması alanlarındaki müktesebatın aktarımında sınırlı ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Aynı raporda su kalitesiyle ilgili olarak müktesebata ilişkin ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir. Ancak Su Çerçeve Yönetmeliğiyle uyumlaştırma yönünde herhangi bir adım atılmadığı, su kalitesi alanındaki diğer yönetmeliklerin uyumlaştırılması veya daha kapsamlı biçimde uyumlaştırılması bakımından gelişme sağlanmadığı belirtilmiştir (URL-14).

1.7.1.7. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

1 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Dokuzuncu Kalkınma Planının önceki planlardan farklı olarak yedi yıllık bir dönem içerisinde hedeflerinin olması Avrupa Birliği ile oldukça yakın ilişkilidir. Zira, Avrupa Birliğinin 2007-2013 yılları arasındaki mali bütçe döneminde aday ülkelere tahsis edeceği kaynaktan daha büyük ölçüde faydalanılabilmesi için 2006 yılında yürürlüğe konulması gereken Dokuzuncu Kalkınma Planı bir yıl ertelenmiştir. Bu sayede Devlet Planlama Teşkilatı iki planı da aynı tarihlere denk getirerek uyumlu bir kalkınma programının işletilmesini hedeflemiştir (Kutlu vd., 2018).

3 Ekim 2005 tarihinde yapılan Katılım Konferansı ile Türkiye resmen AB ile katılım müzakerelerine başlamış, katılım müzakerelerinin tarama sürecinde 35 başlıktan biri olan ‘Çevre’ ile ilgili görüşmeler 2006 yılında başlatılmıştır. AB’ye uyum çerçevesinde Türkiye’nin çevre ile ilgili yapması gerekenlerin maliyeti o dönem ortalama 70 milyar Euro olarak öngörülmüştür (Bozkurt, 2010).

1.7.1.8. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Uygulama dönemi yakın bir zamanda tamamlanan Onuncu Kalkınma Planı; istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi hedeflemiştir. Çevrenin korunması ve kaynakların

sürdürülebilir kullanımı gibi ögeleri içerecek biçimde hazırlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Genel olarak kalkınma planlarında ilk yıllarda sınırlı ölçüde ve kalkınmayı engellemeyen çevre politikalarına yer verilmiştir. Özellikle altıncı beş yıllık kalkınma planından itibaren çevre konularına geniş ölçüde yer verilmiş ve çevre politikalarının diğer politikalarla bütünleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Coşkun vd., 2018).

1.7.2. UÇEP (Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı) ve UÇES (Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi)

UÇEP'in beş ana hedefi:

- Kirliliğin önlenmesi,
- Tüm vatandaşların çevre hizmetlerine erişmesinin kolaylaşması
- Yenilenebilir kaynaklar için sürdürülebilir kullanım anlayışının yerleşmesi,
- Çevre ve ekonominin bütünleştiği politika ve tedbirlerin geliştirilmesi
- Çevrenin tabii ve insan kaynaklı risklere maruz kalmasının mümkün mertebe azaltılması olarak özetlenebilir (Yıldırım ve Budak, 2005).

Ulusal Çevre Stratejisi (UÇES); Türkiye'nin, AB çevre müktesebatına uyum sağlaması kapsamında gerçekleştirmek zorunda olduğu çevresel iyileştirme ve düzenlemelere dair detaylı bilgiler içeren belgedir. Bu belgede çevresel mevcut durum, teşkilat yapısı, izlenen politikalar ve yapılan harcamalar tespit edilmekte, sonrasında da hedefler, stratejiler ve yapılacak faaliyetler belirtilmektedir (UÇES, 2007-2023).

AB çevre müktesebatının uyumlaştırılması ve uygulanması sorumluluğu Çevre ve Şehircilik Bakanlığına aittir. Bu kapsamda 2007 senesinde yayımlanmış olan UÇES(2007-2023) Belgesi Bakanlık koordinasyonunda Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi 2016-2023 olarak güncellenerek 2016 yılında yayımlanmıştır (UÇES, 2016-2023).

1.7.3. Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programlar

Türkiye, 2001 yılında yayımladığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye 2001 Ulusal Programı ile Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine yönelik kısa ve orta vadeli taahhütlerde bulunmuştur. Bu çerçevede yürütülen uyum çalışmalarının getireceği maddi yük bakımından en hassas konulardan biri 'çevre' konusudur. Türkiye

Ulusal Programında ‘Çevre’ başlığı altında yasal ve kurumsal düzenleme önerileri getirilmiş, Birlik çevre mevzuatına uyum için kısa ve orta vadeli çalışmalar mali kaynakları ile birlikte belirtilmiştir (Yıldırım ve Budak, 2005).

2003 yılında revize edilen AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda çevre ile ilgili düzenlemelerin iç hukuka nasıl aktarılacağı detaylı bir biçimde gösterilmiştir. ‘Çevre’ başlığı altında, doğanın korunması, hava kalitesi, su kalitesi, atık yönetimi, sanayiden kaynaklanan kirliliğin kontrolü, kimyasallar ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalar, araçlardan ve makinelerden kaynaklanan gürültü ve nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma ve yatay düzenlemeler (ÇED, bilgiye serbestçe erişim, eko etiket vb) alt başlıkları bulunmaktadır. Burada, ülke gerçekleri ve ülke ihtiyaçları gibi hususlar göz önüne alınmadan direkt olarak AB mevzuatının ‘üstlenilmesi’ ifadesi bundan böyle Türk çevre mevzuatının Avrupa Birliği ile aynı çerçevede çizileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Yıldırım ve Budak, 2005).

AB'ye tam üyelik hedefi ile 2007- 2013 döneminde Avrupa Birliği müktesebatına uyumun yerine getirilmesini hedefleyen bütüncül bir program hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu karar gereğince tüm fasılları kapsayacak biçimde, Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı hazırlanmıştır. Programda hukuki düzenlemeler, ikincil düzenlemeler ve ilgili faslın esas stratejileri ve politika belgeleri de yer almaktadır. Ayrıca, düzenlemenin hangi kurum sorumluluğunda ve ne zaman yapılacağı da belirtilmiştir. Programdaki 33 başlıktan 27.si ‘çevre’ başlığıdır (URL-15).

1.7.4. Anayasada ve Kanunlarda Çevre

1.7.4.1. Anayasada Çevre

Türkiye’de çevre sorunlarına yönelik politikaların ve yasal önlemlerin geliştirilmesi çok eskilere dayanmamaktadır. 1980’den önce çevreye dair yasal düzenleme olarak 1961 Anayasası’nın 49. maddesindeki “sağlık hakkı” gösterilebilir (Terzi, 2017). 1982 Anayasasında ise çevre konusunda düzenlemeler fazlaşmıştır.

1.7.4.2. Çevre Kanunu ve Çevre ile İlgili Diğer Kanunlar

1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu ile çevre mevzuatının çerçevesi belirlenmiş ve çevre yönetimine yol gösterici 'kirleten öder' gibi ilkeler benimsenmiştir. Anayasanın 56.maddesine istinaden çıkarılan bu kanun, Türk çevre politikasının bel kemiği niteliğindedir (Bozkurt, 2010).

Çevre Kanunu'nun amacı 1. maddede "bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak" olarak belirtilmiştir (URL-16).

Çevre Kanunu'nun ilkelerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Çevreyi korumak, kirliliği önlemek, herkesin görevidir. Herkes alınacak tedbirlere uymakla yükümlüdür.
- Arazi ve kaynak kullanımı kararları verilirken sürdürülebilir kalkınma ilkesi gözetilir (URL-16).

Türk çevre mevzuatındaki boşlukları doldurmak için hazırlanan Çevre Kanunu çok kapsamlı olduğundan uygulama ve denetleme noktasında zorluklarla karşılaşmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerden ziyade merkezi yönetime ağırlık verdiği düşüncesiyle eleştirilmektedir. Yine de Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'nin, Birliğin çevre standartlarını yakalama çabalarının bir sonucudur (Bozkurt, 2010).

Çevre ile ilgili diğer bazı kanunlar şunlardır:

- Kıyı Kanunu
- Milli Parklar Kanunu
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- Boğaziçi Kanunu
- Orman Kanunu
- Su Ürünleri Kanunu
- Yeraltı Suları Hakkında Kanun
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu.

1.7.5. Türkiye'nin Taraf Olduğu Başlıca Çevre Antlaşmaları

Çevre konusundaki çok taraflı belgeler büyük bir çoğunlukla 1972 BM İnsan Çevresi Konferansı sonrasında kabul edilmiştir. Bugün Türkiye'nin taraf olduğu çok sayıda antlaşma bulunmaktadır. Çok taraflılık ile kastedilen, bunların Birleşmiş Milletler düzeyinde veya bölgesel düzeyde kabul edilen, yani bir ya da birkaç devletin değil, çok sayıda devletin ortak kararını ortaya koyan metinler olmasıdır. Bunlar ya *hard law* antlaşmalar (antlaşma, sözleşme, şart, protokol) ya da *soft law* (bildirgeler, öneriler, eylem planları vb.) şeklindedir (Türkiye Barolar Birliği, 2014). Türkiye'nin taraf olduğu başlıca çevre antlaşmalarına Dışişleri Bakanlığı internet sitesinden erişilebilir (URL-17).

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

Bu bölümde Türkiye'nin 'çevre' başlığında AB'ye uyum süreci değerlendirilmeye çalışılmış, çevre mevzuatları ve işleyişleri irdelenmiş ve Trabzon ili özelinde çevresel durum incelenmiştir.

2.1. Türkiye'de Çevre Mevzuatının Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı ile Uyumu

2.1.1. Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Politikasında İlerlemeler

AB Müzakereleri kapsamında "Çevre" faslı 2009 yılında Brüksel'de düzenlenen Konferans'ta açılmıştır. AB Ortak Müzakere Pozisyon Belgesinde altı tane kapanış kıstası belirtilmiştir.

Çevre konusundaki 27. Fası, doğa koruma, su kalitesi, atık yönetimi, hava kalitesi ve yatay mevzuat (çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), stratejik çevresel değerlendirme (SÇD), çevresel sorumluluk, çevresel bilgiye erişim) konularında düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca, endüstriyel kirliliğin kontrolü, kimyasallar, gürültü ve iklim değişikliğine yönelik düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu fasıl için 300'ü aşkın düzenlemeyi kapsamakta, Türkiye'nin bu düzenlemeleri uygulamaya koyması ve yatırımlar yapması gerekmektedir. Avrupa Birliği çevre mevzuatı kapsamında yapılacak yatırımlar (atık su arıtma tesisleri, düzenli çöp depolama alanları gibi) için büyük finansal kaynaklara gerek olduğu öngörülmektedir (URL-18).

Dışişleri Bakanlığı AB'ye katılım için belli dönemlerde aşama aşama eylem planları yayımlamaktadır. Uyumlaştırılması 2015-2019 döneminde planlanan; mevzuatın birincil, ikincil ve diğer çalışmalarını kapsayan eylem planı Şubat 2016'da yayımlamıştır. Tüm fasıllar için 87 kanun, 278 ikincil düzenleme ve 155 idari yapılanma bulunan Planda, çevre faslına ilişkin yapılacak önemli düzenlemelerin amaçları ve yayım tarihleri tablo 2'de, diğer çalışmalar (eylem planları, strateji belgeleri vb) tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2. Çevre faslına ilişkin düzenlemeler (URL-27, 2019).

Düzenlenecek Mevzuat	Uyum Sağlanacak AB Mevzuatı	Amaç	Yayın Tarihi
Su Kanunu	Topluluğun su politikasının çerçevesini çizen 2000/60/AT sayılı Direktif (Su Çerçeve Direktifi)	Mevcut kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılmasını ve korunmasını temin etmek	2016
Yönetmelik: Sulama Sistemlerinde Mevcut Kullanımın Kontrolü ve Kayıpların Giderilmesi	Su Çerçeve Direktifi	Sulamada suyun azami verimde kullanımı, kayıp kaçakların azaltılması	2016
İçme Suyu Havzalarının Korunmasına Dair Yönetmelik	Su Çerçeve Direktifi	İçmesuyu elde edilen su kaynaklarının korunması	2016
Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği	Direktif: Stratejik Çevresel Değerlendirme	Çevrenin muhafazasının azami seviyede sağlanması	2016
Yeraltı Suları ve Yüzeysel Suların İzlenmesine Dair Yönetmeliğin yeniden düzenlenmesi	Su Çerçeve Direktifi	Yönetmelikteki kimyasal göstergelerin yeniden düzenlenmesi	2016
Akümülatörler ve Atık Pillerin Kontrolü Yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi	2006/66/AT nolu, Akümülatör ve Atık Pillere yönelik direktif	Akümülatör ürünleri ve pillerin ayrı biçimde toplanması, nakliyesi ve bertarafının sağlanması	2016
Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği	91/676/AET nolu Direktif: Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunmasına dair direktif	İyi Tarım Uygulaması Kodunun uyumlaştırılmasını sağlamak için yönetmelikte değişiklik yapılması	2016
Yerüstü Su Kalitesi Yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi	Su Çerçeve Direktifi 2008/105/AT nolu direktif (Su Politikasında Çevre Kalite Standartları Yönünden Değişiklik Yapılmasına Dair Direktif)	AB Direktifleri ile uyumlu spesifik kirleticilerin ve çevresel kalite standartlarının 2013/39/AB Sayılı Direktif ile uyumlaştırılması	2016
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Yönetmelik	(AT) 1005/2009 nolu Tüzük: Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair	Ozon Tabakasında aşınmaya sebep olan maddelerin (OTİM) sonlandırma takvimlerinin güncellenmesi	2016
RG: 06.06.2008/26898 nolu Yönetmelik:Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi	2008/50/AT nolu Direktif: Avrupa Dış Ortam Hava Kalitesine yönelik direktif	Dış ortam (hava) kalitesinin iyileştirilmesi için göstergelerin ve limit değerlerin bulunduğu direktif ile uyumlaştırma	2017
Yönetmelik: Yüzme Suyu Kalitesine Dair	2006/7/AT nolu Direktif (Yüzme suyu kalitesine dair)	Yüzme suyu standart değerlerinin yeni tasnif sistemine göre düzenlenmesi	2017
Sera Gazı salınımlarının Takibi Mekanizmasına Destek Yönetmeliği	Sera Gazı Salınımlarının İzlenmesine İlişkin (AB) 525/2013 sayılı Tüzük	Sera gazlarının takibi için usul ve esasların tayin edilmesi	2018

Tablo 3. Çevre Faslına ilişkin diğer çalışmalar (URL-27, 2019).

Kurumsal çalışmalar	Amacı	Gerçekleşme Tarihi
AAEP - Atıksu Arıtımı Eylem Planı	Her il için endüstriyel ve kentsel atıksu durumunu ve uyum için gerekli altyapı yatırım maliyetlerini belirlemek	2016
Türkiye İklim Değişikliği 1. İki Yıllık Raporu	İki senelik periyotlarla yapılacak raporlama için yükümlülüğün yerine getirilmesi	2016
Ulusal Taşkın Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı	Havza temelli taşkın yönetimine yönelik eylem ve stratejilerin belirlenmesi	2016
Ulusal Temiz Hava Eylem Planı	Hava kalitesi mevcut durumunun ve risk durumlarının belirlenmesi	2016
Türkiye Coğrafi Bilgi Stratejisi ve Eylem Planı	Türkiye için coğrafi bilgi sistemleri stratejisi oluşturulması ve uygulanması	2016
Ulusal İzleme Ağı	Ulusal İzleme Ağının, Su Çerçeve Direktifi (2000/60/AT nolu) ile uyumlaştırılması	2016
Su Kaynaklarını Modelleme Stratejisi ve Yol Haritası ile Modelleme Eylem Planı (MODEP)	Su kaynaklarının kalite ve miktar bakımından 2000/60/AT nolu Su Çerçeve Direktifine uygun şekilde modelleme çalışmalarının 2023 yılına kadar planlanması	2017
Emisyon Kontrolü Strateji Belgesi	Emisyon üst sınırlarının tayin edilmesi ve uygulamaya konulması	2017
Türkiye'de Arıtma Çamuru Yönetimi ve Eylem Planı (TAÇYEP)	Arıtma çamuruna ilişkin tesislerinbeölge ve il bazlı mevcut durumunun, uygun şekilde bertaraf yöntemlerinin ve gerekli yatırım maliyetlerinin belirlenmesi	2017
Nehir Havzası Yönetim Planları (4 pilot havza için hazırlanacak)	Havza Koruma Eylem Planlarının, Su Çerçeve Direktifi ve ilgili diğer mevzuat ile uyumlu şekilde Nehir Havza Yönetim Planları haline getirilmesi	2017
Su Çerçeve Direktifi Ulusal Uygulama Planı Revizyonu	Su Çerçeve Direktifinin tatbikine yönelik detayların belirlenmesi	2017
Nitrata Hassas Bölgeler için Tarımsal Eylem Planlarının belirlenmesi (Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği uyarınca)	Yönetmeliğin uygulanmasının sağlanması	2017

2.1.2. Avrupa Birliği Tarafından Hazırlanan İlerleme Raporlarına Çevre Açısından Bakış

Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin üyeliğe hazırlık aşamasında kat ettiği ilerlemeyi her yıl değerlendiren ve gelecek dönem için öneriler sunan Avrupa Komisyonu, bu bağlamda raporlar hazırlar ve kamuoyuna duyurur. Türkiye için ilk İlerleme Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır. Bundan sonra da her yıl düzenli olarak yayımlanmaya devam etmiştir (URL-19).

1998'deki ilk ilerleme raporunun 'çevre' başlığı altında Türkiye'de çevre koruma standardının çok yetersiz olduğu, en kötü problemlerin kentsel ve endüstriyel kirlilik, kıyıların ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konularında olduğu tespiti yer almaktadır. Türkiye'deki yasanın Birlik yasasından, bilhassa standartlar, izleme gereklilikleri ve ölçüm teknikleri açısından oldukça farklı olduğu belirtilmiş, endüstriyel kirlilik, tehlikeli maddeler, genetiği değiştirilmiş organizmalar, nükleer güvenlik ve çevre hakkında bilgiye erişim alanlarındaki eksikliklerin dikkat çekici olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, havanın ve suyun korunması, atıklar, doğa koruma ve çevresel etki değerlendirmeleri konularında müktesebata uyum için çaba gösterildiği belirtilmiştir. Müktesebata tam uyumun uzun dönem bir beklenti olduğu ve geniş çaplı yatırımları gerektireceği vurgulanmış, ulusal ve yerel yönetimlerin organizasyon, ekipman ve kalifiye personel açısından geniş kapsamlı bir modernizasyona ihtiyaç duyduğu ve farklı kurumlar arasında sorumlulukların daha net bir şekilde bölünmesi gerektiği ifade edilmiştir. Raporun strateji önerisi bölümünde idari ve mali işbirliği önlemleri ve yasaların yakınlaştırılmasına vurgu yapılmış, Türkiye'nin müktesebatı benimseme konusunda ulusal bir plan hazırlaması gerektiği belirtilmiştir (URL-20).

2000 yılında yayımlanan rapora göre hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi gibi alanlarda, müktesebatın hayata geçirilmesi yönünde hiçbir ilerleme olmadığı ifade edilmektedir. Türk mevzuatının Topluluk mevzuatından hala çok farklı olduğu, yasaların uygulanması konusunun arzu edildiği gibi olmadığı belirtilmektedir (URL-22).

Raporda, su yönetiminin, bilhassa ilgili mevzuatın tatbiki açısından, en sorunlu konulardan biri olduğu, evsel atıkların büyük bir kısmının (%93), mevzuata uygun olmayan şekilde atılan kontrolsüz atık mahiyetinde olduğu, Topluluk normlarına ulaşabilmek için büyük çabalara girişilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Rapor, su kalitesi ile ilgili olarak, 7. ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının, su kaynakları hususunda yeni bir

çerçeve yasaya ve içme suyu standartları ve atık su deşarjı konularında müktesebat ile uyumlulaşmasına gerek olduğu vurgulanmakta, Türkiye'nin su mevzuatının, Topluluk müktesebatı ile uyumlu görünmediği ifade edilmektedir (URL-22).

Hava kalitesi konusunda, mevzuatın müktesebat ile uyumunun henüz sağlanmadığı, Türk hava kalitesi izleme sisteminin, AT müktesebatıyla uyumlu olması için daha çok iyileşme yapılması gerektiği belirtilmektedir (URL-22).

2003 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, bir önceki yıldan beri Türkiye'nin, çevre konusundaki müktesebatın iç hukuka aktarımı ve idari kapasitenin geliştirilmesi noktalarında bir miktar gelişme kaydettiği belirtilmiştir. Raporda su kalitesi ile ilgili olarak içme suyu ve atık su bertarafı standartlarının müktesebat ile uyumlu hale getirilmesi; hava kalitesi ile ilgili olarak da hava kalitesi izleme sisteminin geliştirilmesi, atık yönetimi alanında da daha fazla mali kaynak ayrılması gerektiği ifade edilmiştir (URL-21).

2009 yılında Çevre Faslı müzakerelere açılınca uyum ile ilgili mevzuat değişikliği bir ileri noktaya taşınmıştır (Aksoy ve Şentürk, 2013). 2009 yılında yayımlanan İlerleme Raporunun 'Fasıl 27:Çevre' başlığında yatay mevzuatta iyi düzeyde, hava kalitesinde ve atık yönetiminde sınırlı ilerleme kaydedildiği, su sektöründe ise ilerleme olmadığı belirtilmiştir (URL-23).

2012 yılında yayımlanan İlerleme Raporunun 'Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği' başlığı altında Yatay Mevzuatta neredeyse hiç ilerleme olmadığı kaydedilerek, Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi kapsamında sınır ötesi istişare usullerinin uyumlaştırılmamış olduğu saptanmıştır. Çok sayıda hidroelektrik santrali yapımı planlamasında stratejik veya normal çevresel etki değerlendirme çalışmalarının yapılmadığı belirtilmiştir. Hava kalitesi konusunda sınırlı ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Atık yönetiminde bazı ilerlemelerin yapıldığı, düzenli depolama tesislerinin Avrupa Birliği standartlarına getirilmesi ve tehlikeli atıkların daha iyi biçimde uzaklaştırılmasına yönelik çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir. AB atık çerçeve direktifi şartlarının hala sağlanmadığı belirtilmiştir. Raporda, su kalitesine ilişkin iyi düzeyde ilerleme kaydedildiği fakat nehir havzası koruma eylem planlarının havza bazlı yapılmadığı ifade edilmiş, su yönetiminde bilimsel tavsiyeler vermek amacıyla Türkiye Su Enstitüsü kurulduğuna dikkat çekilmiştir (URL-24).

Yakın dönem ilerleme raporlarına bakılacak olursa, 2015 yılındaki raporda Türkiye'nin, çevre ve iklim değişikliği konusunda kısmen hazırlıklı olduğu, bir önceki yılda çevre mevzuatının uyumlaştırılması ile ilgili gelişme gösterdiği kaydedilmiştir.

Bunun yanında Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Direktifinin henüz uyumlaştırılmadığını, Türkiye'nin ÇED konusunda sınır ötesi işbirliğine yönelik anlaşmalar taslağını ilgili üye devletlere göndermediği vurgulanmaktadır. Raporda Atık Çerçeve Direktifine uymak için Atık Yönetimi Yönetmeliği ve Maden Atıkları Direktifine uymak için Maden Atıkları Yönetmeliği çıkarıldığı belirtilmektedir. Atık arıtma yapılarının AB değerlerine getirilmesi için çalışmaların devam ettiği belirtilmektedir (URL-25).

Günümüze kadar yayımlanan son rapor olan 2018 yılı ilerleme raporunda Türkiye'nin, çevre faslı ile ilgili olarak belirli seviyede hazırlıklı olduğu ve fakat özellikle sanai kirlilik ve atık yönetimi alanında uygulamaların hâlen zayıf olduğu ifade edilmektedir (URL-26).

Yatay mevzuat konusunda Türkiye'nin belirli düzeyde hazırlıklı olduğu, 2017'de Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifi 'ne uyumun tamamlandığı belirtilmesine karşın, Aarhus Sözleşmesi'ne hâlâ taraf olunmaması eleştirilmektedir (URL-26).

Hava kalitesine ilişkin olarak dış hava kalitesi, ulusal salım limitlerine yönelik mevzuata uyum konusunda gelişme olmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte hava kalitesinin izlenmesine ilişkin ulusal stratejinin yürürlükte olduğu, sekiz bölgesel izleme ağından beşinin işler durumda olması, hava kalitesinin izlenmesine ilişkin verilerin, çevrim içi olarak paylaşılması takdir edilmektedir. Atık yönetimine ilişkin yasal çerçevenin büyük ölçüde uyumlaştırıldığı belirtilmekte ve fakat teşviklerin yeterli olmadığı eleştirilmektedir (URL-26).

Su kalitesinde uyumun, orta düzeyde olduğu tespiti yapılmaktadır. Raporda Türkiye'nin 2500 su kütesinin 780'den fazlasının, hassas alan olarak belirlendiği ifade edilmektedir. 25 nehir havzasından 11'i için yönetim planlarının, Avrupa Birliği yasalarına uyar şekilde hazırlanmakta olduğu, atık su arıtma kapasitesinin nispeten arttığı ifade edilmektedir. Deniz stratejisi ve yüzme suyu konularındaki direktiflere uyumun henüz başlamadığı, Su Çerçeve Yönetmeliğine uyumun ise henüz tamamlanmadığı belirtilmektedir (URL-26).

2.2. AB-28 Ülkelerine ve Türkiye'ye Çevre Açısından Bakış

Avrupa İstatistik Ofisinin (EUROSTAT) 2018 yılında yayımladığı raporda 2006-2015 yılları arasında Avrupa ülkelerinin ve Birliğe potansiyel aday ülkelerin en azından

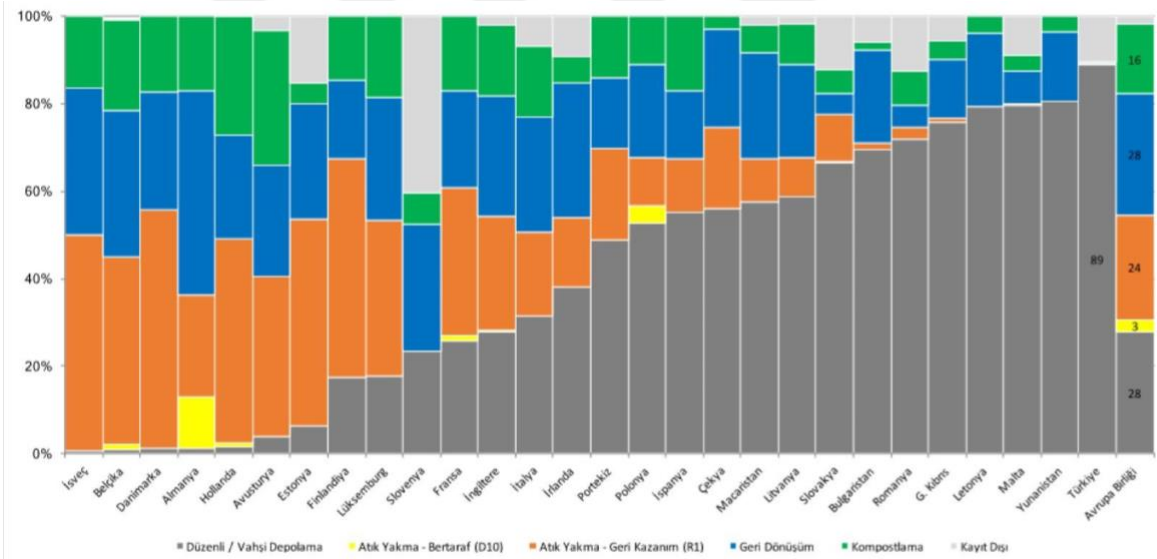
ikincil derecede atık su arıtımına bağlı nüfusun toplam ülke nüfusuna oranları verilmektedir.

Tablo 4. 28 AB ülkesinde ve Türkiye’de en azından ikincil kentsel atık su arıtımına bağlı nüfusun toplam nüfustaki payı (2005-2015).

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Belçika	54.4	57.4	68.7	71.0	72.8	75.0	77.2	81.4	84.2	:	:
Bulgaristan	38.3	38.8	39.6	41.3	42.7	45.1	53.6	53.9	54.5	54.8	60.6
Çek Cumhuriyeti	72.8	71.9	73.0	75.4	75.7	76.9	78.0	78.0	79.8	80.6	80.8
Danimarka	:	:	:	:	89.4	88.0	88.4	88.4	90.1	91.0	:
Almanya	97.3	:	91.9	:	:	95.5	95.5	95.4	95.4	:	:
Estonya	73.0	73.0	73.5	79.5	79.5	78.3	81.1	81.2	82.1	83.0	:
İrlanda	:	:	59.0	:	71.0	:	63.0	:	65.0	65.0	:
Yunanistan	:	:	85.0	:	87.4	87.4	88.2	:	92.8	92.8	:
İspanya	:	88.0	:	88.0	:	93.0	:	94.8	:	92.9	:
Fransa	:	:	:	:	:	77.7	79.8	80.1	80.5	80.4	:
Hırvatistan	8.6	8.9	22.0	:	:	:	36.9	36.9	36.9	36.9	36.9
İtalya	:	:	:	57.0	83.0	:	:	57.0	:	:	:
Kıbrıs	29.8	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Letonya	63.8	62.9	60.9	54.3	60.9	58.1	63.9	66.1	67.2	:	:
Litvanya	:	:	:	:	:	:	:	63.1	64.3	69.4	72.3
Lüksemburg	:	:	:	:	:	91.3	90.9	96.1	96.3	97.0	96.6
Macaristan	41.7	45.3	49.8	50.0	52.1	69.4	70.9	72.8	72.6	73.7	76.7
Malta	13.2	9,3	8,4	14,8	15,2	6,6	92.3	92.3	92.2	92.2	:
Hollanda	99.0	99.1	:	99.3	:	99.3	99.4	99.4	99.4	99.4	99.4
Avusturya	:	91.8	:	92.6	:	93.9	:	94.5	:	95.0	:
Polonya	58.1	60.7	61.8	62.9	64.1	64.5	65.5	68.5	70.2	71.4	72.6
Portekiz	42.6	37.0	51.0	52.0	55.8	:	:	:	:	:	:
Romanya	16.9	19.7	20.4	18.1	20.6	22.0	31.0	34.6	35.4	37.5	39.6
Slovenya	32.1	47.6	48.8	51.1	52.9	51.3	54.0	54.7	56.1	56.0	57.6
Slovakya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Finlandiya	:	:	:	:	:	83.0	83.0	83.0	83.0	:	:
İsveç	86.0	86.0	86.0	86.0	86.0	86.0	86.0	87.0	87.0	87.0	:
Britanya	99.0	:	:	96.9	97.0	99.5	:	:	:	100.0	:
İzlanda	2.0	:	:	2.0	:	1.0	:	:	:	:	:
Norveç	58.0	58.6	58.5	58.8	59.3	59.2	61.4	62.6	62.6	62.8	65.7
İsviçre	97.0	:	:	:	:	98.0	:	:	98.0	:	:
Arnavutluk	:	:	:	:	:	:	:	:	:	26.0	28.0
Sırbistan	6.4	6.9	6.9	7.5	8.9	8.6	8.8	9.0	9.4	10.0	10.6
Türkiye	28.5	29.6	31.1	31.4	35.2	37.6	:	42.0	:	43.1	:
Bosna Hersek	1.5	1.6	1.6	1.7	1.7	1.7	1.8	1.8	1.8	:	:

Tabloda 2014 yılına ait veriler incelendiğinde, Birleşik Krallığın % 100 oranla bu konuda en iyi ülke durumunda olduğu görülmektedir. Onu izleyen ülkelerde bu oranın sırasıyla; Hollanda'da % 99,4, Lüksemburg'da % 97, Avusturya'da % 95, İspanya'da % 92,9, Malta'da % 92, İsveç'te % 87 olduğu görülmektedir. Buna karşın görece daha az gelişmiş Birlik üyesi ülkelere Romanya'da bu oranın %37,5, Hırvatistan'da % 36,9 olduğu görülmektedir.

Birliğe aday ülke statüsündeki Türkiye'de ise en azından ikincil kentsel atık su arıtımına bağlı nüfusun toplam nüfusa oranına bakıldığında 2005 yılında bu oran %28,5 iken yıllar itibariyle artış göstererek 2014 yılında %43,1'e ulaştığı görülmektedir. Türkiye'nin bu noktada Hırvatistan, Romanya gibi üye ülkelere göre daha iyi durumda olduğu, ancak gelişmiş AB ülkeleri ile kıyaslandığında bu konuda kat edilmesi gereken çok yol olduğu değerlendirilmektedir.

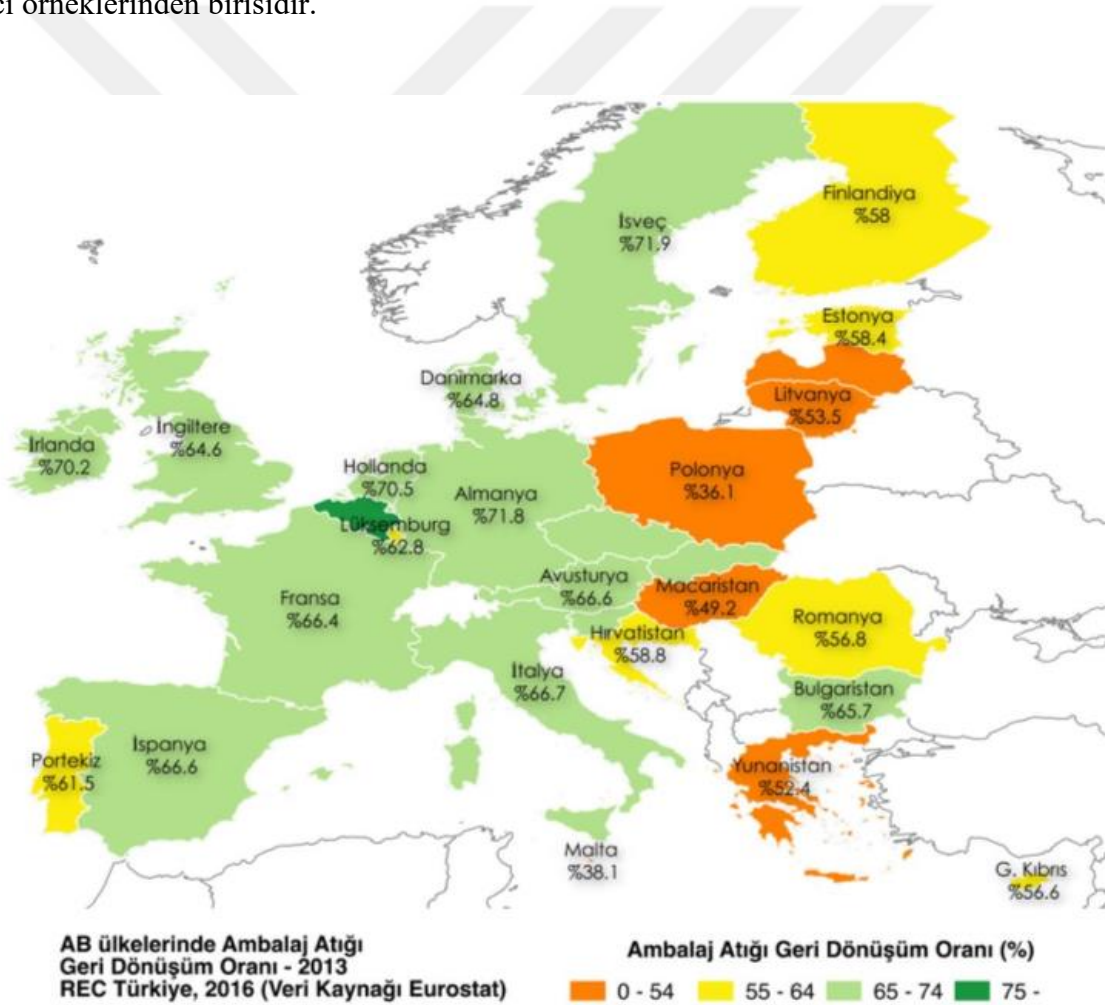
Şekil 1. AB ülkeleri ve Türkiye'de evsel atıkların yönetimi (2014)

Kaynak: REC Türkiye, 2016 (Veri kaynağı Eurostat)

Evsel atık yönetimi bakımından Avrupa birliği ülkeleri 2014 yılı verileri ile incelendiğinde İsveç, Belçika ve Danimarka atık yakarak geri kazanım yapan, geri dönüşüm ve kompostlama yaparak atık bertarafını en iyi şekilde yöneten ülkelerdir. Almanya, Hollanda ve Avusturya da bu ülkeleri takip eden ülkeler konumundadır. Düzenli/vahşi depolama hemen hemen hiç yapılmamaktadır.

2014 yılı verilerine göre Türkiye’de ise evsel atıklar % 89 oranında düzenli/vahşi depolama yapılmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkelerinin ortalamasına bakıldığında, düzenli/vahşi depolamanın % 28, atık yakarak bertaraf etmenin % 3, atık yakarak geri kazanımın % 24, geri dönüşümün % 28 ve kompostlamanın %16 oranında gerçekleştiği Şekil 1’de görülmektedir.

Bazı aday ülkelerin ve dahi üye ülkelerin evsel atıkların dönüşümünde kat etmesi gereken çok aşamalar olduğu Şekil 1’deki grafikten anlaşılmaktadır. Düzenli/vahşi depolama sonucu hem çevreye olumsuz etkileri hem de toplum sağlığını tehdit eden durumlar ortaya çıkmaktadır. 1993 yılında 39 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan, İstanbul Ümraniye’de vahşi depolama sebebiyle gerçekleşen patlama, bunun en önemli ve acı örneklerinden birisidir.

Şekil 2. AB ülkelerinde ambalaj atığı geri dönüşüm oranları (2013)

Kaynak: REC Türkiye, 2016 (Veri kaynağı Eurostat)

Avrupa Birliği ülkelerinde ambalaj atığı geri dönüşüm oranlarına bakıldığında (Şekil 2) bu oranın İsveç'te % 71.9, Almanya'da %71.8, İrlanda'da %70.2, Hollanda'da % 70, İspanya'da %66.6 ve Fransa'da %66.4 olduğu görülmektedir.

2.3. Avrupa Birliği Su Mevzuatı

Avrupa Birliği müktesebatı beş temel bölümden oluşur. Müktesebat:

- Birincil mevzuat (antlaşmalar)
- İkincil mevzuat (yönetmelikler vb)
- Uluslararası antlaşmalar
- İdare hukukunun temel prensipleri
- Üye ülkeler arasındaki sözleşmelerden oluşmaktadır (Batal, 2010).

Avrupa Birliği'nin çevre mevzuatı dünyadaki en kapsamlı çevre mevzuatıdır (TEPAV).

AB Çevre Politikasında Temel Uygulama Alanları dokuz başlık altında toplanabilir.

Bunlar:

- Yatay Mevzuat
- Atık Yönetimi
- Hava Kalitesi
- Gürültü Kirliliği Yönetimi
- Su Kalitesi
- Sınai Kirlilik Kontrolü ve Risk Yönetimi
- Kimyevi maddeler ve Doğanın muhafazası
- İklim Değişikliği
- Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunmadır.

AB çevre müktesebatında ÇED, Stratejik ÇED, çevresel bilgiye erişim, 'yatay mevzuat' olarak adlandırılmaktadır. Atık yönetimi, hava kalitesi, gürültü kirliliği, su kalitesi, sınai kirlilik kontrolü ve risk yönetimi, kimyasallar ve doğanın korunması, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma alanlarındaki mevzuat 'dikey mevzuat' olarak adlandırılmaktadır (Doruk, 2012).

AB mevzuatında bulunan

- Tüzükler (regulation): Her ülke için geçerli olan, bağlayıcı düzenlemelerdir.
- Direktifler (directive): Üye devletleri bağlar ancak her devlet kendi iç mevzuatında düzenleme yaparak uygular.
- Kararlar (decision): Özel nitelikli düzenlemelerdir. Üye devletler sonuçlarına uymak zorundadır.
- Görüşler (recommendation,): Yasal bağlayıcılığı yoktur. Yol gösterici hükmündedir (Doruk, 2012).

AB hukukunda, bir yasa kabul edildiğinde o yasaya, kabul edilme yılı ile o yılki sıradaki sayıdan oluşan bir sayı verilir. Düzenlemeler/tüzüklerde ilk önce o yılın sıradaki sayısı gelir, yıl ikinci olarak gelir. Örneğin; 1991 yılındaki ozon tabakasına ilişkin düzenleme 594/91'dir. Yönergeler ve kararlarda bunun tersi geçerlidir. Hava kalitesi ile ilgili 1996 yılındaki direktif 96/62 ve 1999 yılındaki atıklarla ilgili karar 99/177'dir.

Her yasa beş ana bölümden oluşur: başlık (yasa türü ve numarası dâhil olmak üzere çeşitli ögelere sahip); yasanın dayandığı yetkiler (175. Madde gibi); arka planı açıklayan bir dizi ifade, amaç ve hedefler (her zaman 'Whereas' kelimesiyle başlayan); temel hükümler (maddelere ayrılmıştır) ve yasanın aktarılması veya uygulanması gereken tarih (McCormick, 2001).

Çalışmanın bu bölümünde yıllar içinde gelişen AB çevre müktesebatının önemli bir alt konusu olan su politikasının temelini oluşturan mevzuat genel hatlarıyla incelenecektir.

2.3.1. Su Çerçeve Yönergesi (2000/60/EC)

Avrupa Birliğinin su kaynakları konusundaki mevzuatında yirmiden fazla direktif bulunmakta olup, Su Çerçeve Direktifi bu direktifler arasında en önemlisidir (Akkaya vd., 2006).

Avrupa Birliği 1995 yılında Birliğin su politikalarına bir çerçeve oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Akabinde 23 Ekim 2000'de Parlamento ve Konsey, Su Çerçeve Yönergesini kabul etmiştir. Yönergenin amacı bütün suların bütüncül bir biçimde muhafazası için bir çerçeve oluşturulmasıdır. Böylece sucul ekosistemlerin daha kötü duruma gelmesinin önlenmesi, sucul çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, sellerin ve kuraklıkların oluşturacağı olumsuz durumların azaltılması amaçlanmaktadır. Bu yönerge, su kaynaklarının planlanmasında siyasi sınırları esas almayıp havza tabanlı bir yönetim

önermektedir. Bu yönergenin kabulüyle birlikte daha önceki bazı düzenlemeler kaldırılmış ve su mevzuatında bütüncül bir yaklaşım sağlanmıştır (Aytuğ, 2014).

2.3.2. İçme Suyunun Kalitesine İlişkin Yönerge

1998 tarihinde kabul edilen bu yönergenin amacı vatandaşlara temiz ve sağlıklı su temin etmektir. İçme suyunun, insan sağlığını tehlikeye atacak her türlü kirlilikten uzaklaştırılmasının sağlanması temel hedeftir. Bu yönerge gereğince AB ülkeleri belli başlı parametreler için asgari kalite değerleri belirlemekte, su kalitesi bu parametrelere göre takip edilmekte ve asgari limitlerin sağlanmaktadır. Bu standartlara uyulması için gerekli önlemleri almak üye her devlerin sorumluluğudur (Aytuğ, 2014).

2.3.3. Kentsel Atıksu Arıtma Yönergesi

Şehrin atıksularının toplanmasının ve arıtılmasının sağlanması, yüzeydeki suların ve kıyı kesimlerdeki suların korunması bu yönergenin amacıdır. Kentsel atıklar önemli bir su kirliliği olan ötrofikasyona sebep olmaktadır. Yönerge, bu kirliliğin menfi tesirlerine karşı çevre muhafazasını amaçlamakta, nüfusu 2000'den fazla olan yerler için kanalizasyon sistemi kurulmasını ve atıksular için biyolojik arıtma sistemlerinin yapılmasını gerektirmektedir. Bu yönerge ayrıca, hassas alanlar için daha ileri arıtma tesislerinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Aytuğ, 2014).

2.3.4. Deniz Stratejisi Çerçeve Yönergesi

2008 tarihinde kabul edilen yönerge ile denizlerin çevresinin korunması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Birlik, müşterek hedefler çerçevesi oluşturarak bir eylem planı meydana getirmeyi hedeflemiştir. Avrupa'nın denizlerindeki ekolojik sistemleri korumak, sürdürülebilirliklerini sağlamak ve denizlerdeki tahribatı azaltmak yönergenin temel amacıdır. Bu bağlamda her AB ülkesinin, kendi sorumluluğundaki denizlerin ihtiyaçlarını tespit etmesi, birbiriyle uyumlu yönetim planları hazır etmesi, bunları tatbik etmesi ve takip etmesi gerekmektedir. Yönerge ile; Akdeniz, Karadeniz, Baltık Denizi ve Kuzey Doğu Atlantik olarak dört sınıfa ayrılan Avrupa denizlerinde üye devletlerin hem

kendi aralarında hem de diğer üçüncü ülkelerle koordinasyonlu bir biçimde müşterek prensipler belirlenmektedir (Aytuğ, 2014).

2.3.5. Yüzme Sularının Kalitesine Yönelik Konsey Yönergesi

1975 tarihli bu yönerge ile Birlik yüzme sularını gözlemleyerek muhafaza etmeyi, kirlilik seviyelerini düşürmeyi ve bu konuda kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Birlik, yüzme sularının kalitesini temin etmek amacıyla sıkı şartlar getirmektedir (Aytuğ, 2014).

2.3.6. Sel Yönetimi ve Değerlendirmesi Konsey Yönergesi

2007 tarihli bu yönergenin amacı taşkın ve sellerin meydana gelme ihtimalini azaltmayı amaçlar (Aytuğ, 2014).

2.4. Trabzon İlinde Çevre Sorunları ve Çevre Mevzuatının İşleyişi

2.4.1. Genel Bilgiler

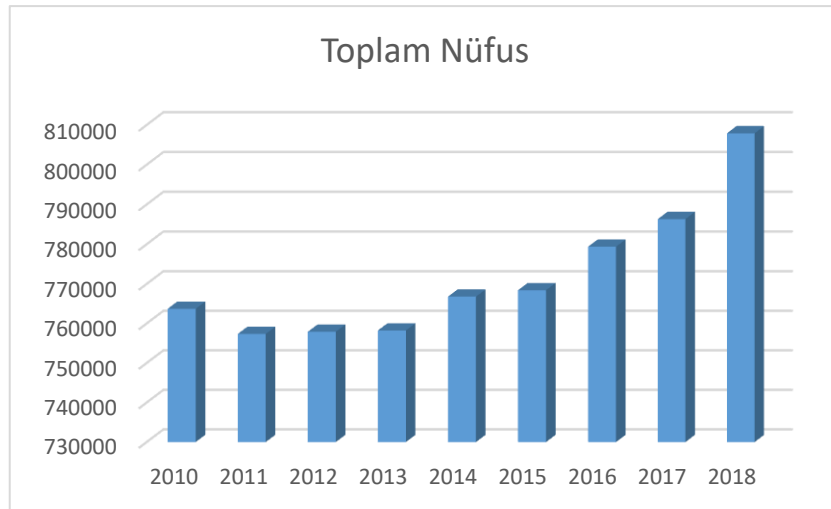
Trabzon ili 4.664 km² yüzölçüme sahiptir. Batısında Giresun, güneyde Gümüşhane ve Bayburt, doğusunda Rize ve kuzeyinde ise Karadeniz bulunmaktadır. Karadeniz'in il içindeki kıyı uzunluğu yaklaşık 135 km'dir. Trabzon ilinin, merkez ilçe dahil on sekiz ilçesi bulunmaktadır. Diğer Doğu Karadeniz şehirleri gibi dağlık bir bölgedir (Trabzon İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2017).

Şekil 3. Trabzon ilinin konumu

2.4.2. Nüfus

TÜİK verilerine göre Trabzon ilinin 2018 yılı nüfusu 807.903'tür. Trabzon İli'nde toplam nüfusun yıllara göre değişimi şekilde verilmiştir. İl nüfusu her geçen yıl artmaktadır.

Şekil 4. Trabzon İli toplam nüfusun yıllara göre değişimi (TÜİK, 2019).

2.4.3. Trabzon İlinde Hava Kirliliği

Her gün, her saniye nefes aldığımız hava; sağlığımızı etkilemekte ve yaşam kalitemizde değişimlere yol açmaktadır. Çeşitli faktörlerin bir araya gelerek hava kirliliğine sebebiyet verdiği bir ortamda, zamanla insanların sağlık problemleri artmaya başlamış, hava kirliliği, sosyal ve ekonomik kayıplarla birlikte her geçen gün artan bir problem olmaya başlamıştır. Özellikle kent sakinleri, bu problemi çözme konusunda konuya daha büyük bir hassasiyetle yaklaşmaya başlamış, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından daha fazla taleplerde bulunmaya yönelmişlerdir.

Hava kirliliği sorunlarını gidermek ve strateji tayin etmek için ilgili makamlar hava kirletici konsantrasyonlarını takip etmekte ve incelemektedir. Yaşanılan bölgenin havasının ne oranda temiz olduğunun halk tarafından kolayca anlaşılabilecek hale getirilmesi amacıyla standart değerler geliştirilmiştir. Bu değerler, Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) adı verilen bir indekse çevrilerek ve farklı renklerde ifade edilmektedir. Ulusal Hava Kalitesi İndeksi, EPA (Amerika Birleşik Devletleri evre Koruma Ajansı) Hava Kalitesi İndeksinin ulusal mevzuatımıza ve sınır değerlerimize uyarlanmasıyla oluşturulmuştur.

HKİ, beş farklı kirletici için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Bunlar: Karbon monoksit (CO), kükürt dioksit (SO₂), azot dioksit (NO₂), ozon (O₃) ve partikül maddeler (PM₁₀) dir. Hava kalitesi indeksi, kirlilik durumunun tehlikeli boyuta ulaştığında hangi önlemlerin alınacağını da tayin eder. EPA Hava Kalitesi İndeksi ve anlamı Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. EPA hava kalitesi indeksi ve anlamı

Hava Kalitesi İndeksi (AQI) Değerler	Sağlık Endişe Seviyeleri	Renkler	Anlamı
<i>Hava Kalitesi İndeksi bu aralıkta olduğunda..</i>	<i>..hava kalitesi koşulları..</i>	<i>..bu renkler ile sembolize edilir..</i>	<i>..ve renkler bu anlama gelir.</i>
0 - 50	İyi	Yeşil	Hava kalitesi memnun edici ve hava kirliliği az riskli veya hiç risk teşkil etmiyor.
51 - 100	Orta	Sarı	Hava kalitesi uygun fakat alışılmadık şekilde hava kirliliğine hassas olan çok az sayıdaki insanlar için bazı kirleticiler açısından orta düzeyde sağlık endişesi oluşabilir.
101 - 150	Hassas	Turuncu	Hassas gruplar için sağlık etkileri oluşabilir. Genel olarak kamunun etkilenmesi olası değildir.
151 - 200	Sağlıksız	Kırmızı	Herkes sağlık etkileri yaşamaya başlayabilir, hassas gruplar için ciddi sağlık etkileri söz konusu olabilir.
201 - 300	Kötü	Mor	Sağlık açısından acil durum oluşturabilir. Nüfusun tamamının etkilenme olasılığı yüksektir.
301 - 500	Tehlikeli	Kahverengi	Sağlık alarmı: Herkes daha ciddi sağlık etkileri ile karşılaşabilir.

Hava kalitesine dair kalite indeksi karşılaştırması tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 6. Hava kalite indeksi karşılaştırması

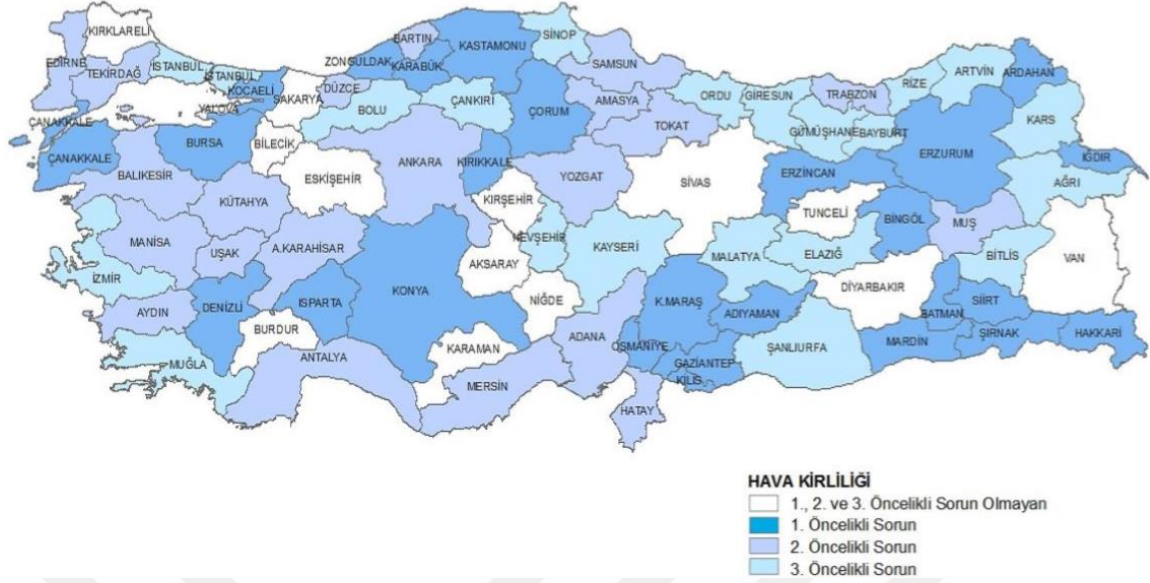
İndeks	HKİ	SO ₂ [µg/m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	CO [µg/m ³]	O ₃ [µg/m ³]	PM10 [µg/m ³]
		1 Sa. Ort.	1 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	24 Sa. Ort.
İyi	0 – 50	0-100	0-100	0-5.500	0-120 ^L	0-50
Orta	51 – 100	101-250	101-200	5.501-10.000	121-160	51-100
Hassas	101 – 150	251-500	201-500	10.001-16.000 ^L	161-180 ^B	101-260
Sağlıksız	151 – 200	501-850	501-1.000	16.001-24.000	181-240 ^U	261-400
Kötü	201 – 300	851-1.100	1.001-2.000	24.001-32.000	241-700	401-520
Tehlikeli	301 – 500	>1.101	>2.001	>32.001	>701	>521

L: Limit Değer

B: Bilgi Eşiği

U: Uyarı Eşiği

Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporuna (2018) göre Türkiye’de hava kirliliği, 26 ilde birinci, 21 ilde ikinci ve 20 ilde de üçüncü öncelikli problemdir.

Şekil 5. İllere göre hava kirliliği haritası (ÇŞB, 2018).

Rapora göre Trabzon, hava kirliliğinin ikinci öncelikli sorun olduğu illerden biridir.

Hava kirliliğinin sebepleri, konut, bina fabrika vb kapalı mekânların ısıtılması; artan sanayi faaliyetleri, maden işletmeleri, imalat sanayi işletmeleri, karayolu trafiği, termik santraller vb olarak sınıflandırılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi ölçeğinde baktığımızda bölgenin bütün illeri için hava kirliliğine neden olan birinci kaynak evsel ısınmadır.

Trabzon ilinde hava kirliliğinin en önemli sebepleri önem sırasına göre evsel ısınma, topoğrafik faktörler, meteorolojik faktörler, trafik ve sanayidir. Bu hava kirliliği kaynaklarına karşı il merkezi ve ilçelerin tamamında tedbir olarak kaliteli yakıt kullanımı, araçların egzoz gazı ölçümleri, yeşil alanların artırılması, sanayi tesislerinin yerleşim yeri dışına çıkarılmaları ve denetim faaliyetlerinin yapıldığı kaydedilmektedir (ÇŞB, 2018).

Trabzon ilinde bilhassa kış mevsiminde oluşan hava kirliliğinin temel sebebi ısınmadan kaynaklanan kirleticiler ve motorlu taşıtların egzozundan çıkan kirleticilerdir. Bunların yanı sıra;

- Nüfus yoğunluğundaki artış,
- Sanayileşmedeki artış,
- Şehir merkezi ve yakın çevresindeki düzensiz yapılaşma,
- Yapılaşmayla birlikte yeterli hava koridorunun bulunmaması,
- Kişi başına düşen yeşil alan miktarındaki azalma,

- Toplu ulaşım araçlarının yeterince kullanılmaması ve buna bağlı olarak motorlu taşıt sayısındaki artış,
- Şehir merkezi ve ana arterlerdeki motorlu taşıt yoğunluğu sebebiyle taşıtların trafikte kalma süresinin artması,
- Bina ve konutlardaki yalıtımların yetersiz olması ve bunun sonucunda yakılan yakıt miktarının fazla olması,
- Doğalgazın tüm bölgelere henüz ulaştırılmamış olması,
- Doğalgazın ulaştığı bölgelerde de halen kömür yakıtının kullanılıyor olması,
- Sanayide ve konutlarda kalitesiz kömür kullanımının olması ve denetimlerin az olması,
- Kömür kullanılarak ısıtılan binalarda kalorifer kazanlarının belirtilen uygun saatlerde yakılmaması,
- Ateşçi olarak adlandırılan kişilerin, yakma teknikleri konusunda yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmamaları,

nedenleriyle hava kirliliğinde artışlar olmaktadır.

Anayasanın 56. Maddesinde geçen, her bireyin sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı olduğu maddesine dayanarak 26.11.2014 tarihinde Trabzon İl Mahalli Çevre Kurulunda doğalgaz ile ısınmaya geçişin yaygınlaştırılmasına yönelik karar çıkartılmıştır. Kararda doğalgaz bağlantı hattı gelen yerleşim birimlerinde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarına ait bütün binalarda karar tarihinden itibaren bir yıl içerisinde doğalgazla ısınmaya geçişin sağlanmasına karar verilmiştir.

Trabzon Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü verilerine göre, 2015 yılında 58.000 konut-işyerinin önüne gaz arzı sağlanmış olmasına rağmen 35.000 hane gaz kullanmıştır.

2016 yılında 72.500 konut-işyerinin önüne gaz arzı sağlanmasına rağmen 47.753 hane gaz kullanmıştır. 3500 abone ise, abone olduğu halde gaz kullanmamıştır.

2017 yılsonu verilerine göre 86.652 konut-işyerinin önüne gaz arzı sağlanmış olup 58.149 abone sayısına ulaşılmış olmasına rağmen aktif olarak 52.976 hane gaz kullanmıştır. 5.173 abone ise, abone olduğu halde gaz kullanmamıştır. Bilhassa eski tesisatlı hanelerde doğalgaz hattının döşenmesinin yüksek maliyetli olacağından hane sahiplerinin bundan kaçınması sebebiyle arzu edilen abone sayısına ulaşılamamıştır (Trabzon Hava Kirliliği Mücadele Eylem Planı, 2014).

Trabzon'da özellikle Çukurçayır, Akçaabat Söğütlü, Yıldızlı ve Yomra Kaşüstü Mahallelerinde yerleşimin çok hızlı bir şekilde artması nedeniyle bu bölgelerde hava kirliliğinde artışlar gözlenmeye başlamıştır. İnşaat faaliyetlerinin görece yoğun olduğu bu mahallelerde doğalgaz arzı çalışmaları devam etmektedir.

Türkiye'de Avrupa Birliğine uyum sürecinde 6 Haziran 2008'de "Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği" (HKDYY) yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik 2872 sayılı Çevre Kanununa istinaden ve Avrupa Birliğinin 96/62/EC, 99/30/EC, 2000/69/EC, 2002/3/EC ve 2004/107/EC sayılı direktiflerine uygun olacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu yönetmeliğe göre; 2014 yılına kadar ulusal kirlilik sınır değerlerinin tedricen azaltılması ve 2014 yılında Avrupa Birliği limit değerleri ile aynı düzeylere getirilmesi öngörülmüştür. Bu yönetmelik, sınır değerlerin aşılma riski olan yerlerde bu riski minimize etmek için kısa vadede alınacak tedbirleri kapsayan bir eylem planı hazırlamayı zorunlu kılmış, bu sorumluluğu diğer kuruluşlarla koordineli çalışmak üzere Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerine vermiştir.

Tablo 7. HKDY yönetmeliği uzun ve kısa vadeli sınır değerlerinde kademeli azaltım

Kirlenici	Ortalama süre	SINIR DEĞER $\mu\text{g}/\text{m}^3$						UYARI EŞİĞİ	
		2013	2014	2015	2016	2017	2018		2019
SO ₂	Saatlik -insan sağlığının korunması için-	500	500	470	440	410	380	350	500 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir "bölge" veya "alt bölgede" veya en azından 100 km ² 'de- hangisi küçük ise- üç ardışık saatte ölçülür)
	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	250	250	225	200	175	150	125	
	Yıllık ve kış dönemi (1 Ekim den 31 Mart'a kadar) - ekosistemin korunması-	20	20	20	20	20	20	20	
NO ₂	saatlik -insan sağlığının korunması için-	---	300	290	280	270	260	250	400 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir "bölge" veya "alt bölge" de veya en azından 100 km ² 'de- hangisi küçük ise- üç ardışık saatte ölçülür)
	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	60	60	56	52	48	44	40	
NO _x	Yıllık - vejetasyonun korunması için-	---	30	30	30	30	30	30	---
PM ₁₀	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	100	100	90	80	70	60	50	---
	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	60	60	56	52	48	44	40	
Pb	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	1	1	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	---
Benzen	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	10	10	10	10	9	8	7	---
CO	maksimum günlük 8 saatlik ortalama -insan sağlığının korunması için-	16	16	14	12	10	10	10	---

Bu kapsamda Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ile üniversite, belediye ve ilgili kurum kuruluşların (doğalgaz dağıtım şirketi vb) temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon

tarafından Trabzon Hava Kirliliği Mücadele Eylem Planı 31.01.2013 tarihinde hazırlanmıştır.

Hava kalitesini takip etmek amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hem istasyon sayısı arttırılmış, hem de bölgesel temiz hava merkezleri kurulmuştur. Türkiye genelinde 8 adet Temiz Hava Merkezi bulunmaktadır. Trabzon ili Doğu Anadolu Temiz Hava Merkezine bağlıdır.

Trabzon'da hava kalitesi izleme ağı kurmak amacıyla Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından 2004 yılında Valilik binasının yanındaki parkta ve Meydan civarında 2 tane hava kalitesi sabit tip izleme istasyonu kurulmuştur.

Doğu Anadolu Temiz hava merkezi kapsamında, bu istasyonlara ilave olarak Akçaabat ilçesinde 1 adet ısınma istasyonu, Trabzon merkezde 1 adet trafik istasyonu, Fatih Sultan Mehmet Lisesi bahçesinde 1 adet ısınma istasyonu, Uzungöl'de 1 adet kırsal arka plan istasyonu kurulmuş olup, toplamda 6 adet istasyon bulunmaktadır.

Şekil 6. Hava kalitesi ölçüm istasyonu (Meydan)

Şekil 7. Hava kalitesi ölçüm istasyonu (Valilik)

Şekil 8. Trafik istasyonundan bir görünüm

Şekil 9. Isınma istasyonundan bir görünüm

Bu istasyonlarda hava kirleticileri partikül madde PM_{10} ve $PM_{2,5}$ (toz), kükürt dioksit SO_2 (gaz) NO_x , NO_2 , O_3 , CO ölçümleri yapılmaktadır.

Tablo 8. Hava kalitesini ölçme istasyonlarının mahalleri ve parametreleri

İSTASYON YERLERİ	HAVA KİRLİTİCİLERİ							CO	PM _{2,5}
	PM ₁₀	SO ₂	NO	NO ₂	NO _x	O ₃			
Akçaabat	X	X	X	X	X	X	X	X	
Beşirli	X		X	X	X		X	X	
Fatih	X	X	X	X	X		X		
Meydan	X	X	X	X	X				
Valilik	X	X	X	X	X	X			
Uzungöl	X	X	X	X	X	X			

Bu istasyonlarda yapılan kirlilik parametrelerine ilişkin ölçümler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Hava İzleme Ağına kaydedilmekte ve Türkiye çapında çevrimiçi izlenebilmektedir. Günlük, haftalık ve aylık olarak veriler elde edilebilmektedir. Şekil 10'da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı internet sitesinin hava kalitesi izleme ekranı görülmektedir.

T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
HAVA KALİTESİ İZLEME İSTASYONLARI WEB SİTESİ

İstasyon Raporu
MultiStationReport

Bilgi
Yayımlar
Linkler
İletişim
Diller / Languages
Giriş

Hava Kalite İndeksi
Yıl
Orta
Hesap
Sağlık
İhtis
Tehlike

Paylaş 1 Tweetle

İl bazında hava kalitesi indeksine ulaşmak için linkler bağlantısına

İstasyon Raporu

Liste Grafik 2Y Excel

Günlük Haftalık Aylık Periyodik Önceki

Network Çeşidi: Hava Kalitesi
Başlangıç Tarihi: 01.01.2019
Bölge: Karadeniz
Başlangıç Saati: 00:00
İstasyon Sahibi: CSB - Dogu Anadolu T
Bitiş Tarihi: 31.01.2019
İstasyonlar: Trabzon - Valilik
Bitiş Saati: 00:00
Tüm Monitörler
PM10
SO2
NO
NO2
NOX
O3
Tip: Mean
Zaman Birimi: 1 Hour
Rapor oluştur

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Tel: +90 312 410 10 00 - Faks: +90 312 496 21 99

Şekil 10. Hava kalitesi izleme ekran görüntüsü

Trabzon Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden alınan (2019) son dört yıla ait temel kirlilik ölçüm değerlerine bakıldığında aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9. Trabzon ilinde yıllara göre hava kirliliği verilerinin karşılaştırılması

YILLAR	Hava Kalitesi Yönetmeliğindeki PM ₁₀ Yıllık Limit Değer (µg/m ³)	Trabzon'da ölçülen PM ₁₀ Yıllık Ortalama Değer (µg/m ³)	Hava Kalitesi Yönetmeliğindeki SO ₂ Yıllık Limit Değer (µg/m ³)	Trabzon'da ölçülen SO ₂ Yıllık Ortalama Değer (µg/m ³)
2015	56	59	20	16
2016	52	51	20	14
2017	48	41	20	11
2018	44	33	20	11

Veriler incelendiğinde 2015 yılında ölçülen PM₁₀ değerinin Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğinde belirtilen sınır değer üzerinde olduğu, takip eden üç yılda ise ölçülen ortalama değer tedrici bir şekilde azalarak yönetmelikteki sınır değer altına olduğu görülmektedir.

SO₂ yıllık ortalama değerinin ise 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarının tümünde limit değer altına seyrettiği görülmektedir.

Burada, alınan önlemlerin etkisi ve özellikle doğalgaz kullanımının yaygınlaşmaya başlamasının hava kirliliğinin azalmasındaki payının büyük olduğu değerlendirilmektedir. 2019 yılı ve müteakip yıllarda doğalgaz kullanımının daha da yaygınlaşacağı gerçeğinden hareketle, hava kalitesinin de buna paralel olarak artacağı öngörülebilir. Doğal gaza tam geçiş olduğunda ise kirlilik, motorlu taşıtların kullanımından kaynaklanan kirlilikle sınırlı kalacaktır.

Motorlu taşıtlardan; azot oksitler, hidrokarbonlar ve kurşun emisyonları ortaya çıkar. Trabzon'da şehir içinde ulaşımı sağlayan dolmuşlar, belediye otobüsleri, okul servisleri ve özel araçların egzozlarından salınan dumanlar hava kirliliğine sebep olmaktadır.

Avrupa Birliğine uyum kapsamında, Egzoz Gazı Emisyonu Kontrolü Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede 2017 yılı içerisinde Trabzon ilinde 4 ölçüm istasyonuna Egzoz Gazı Emisyon Ölçüm Yetki Belgesi düzenlenmiştir. Toplam 11 ölçüm istasyonu ile egzoz gazı emisyon ölçme işlemleri yapılmaktadır. 2017 yılında bu istasyonlar vasıtasıyla 73.024 egzoz ölçümü yapılmıştır (ÇŞB, 2018).

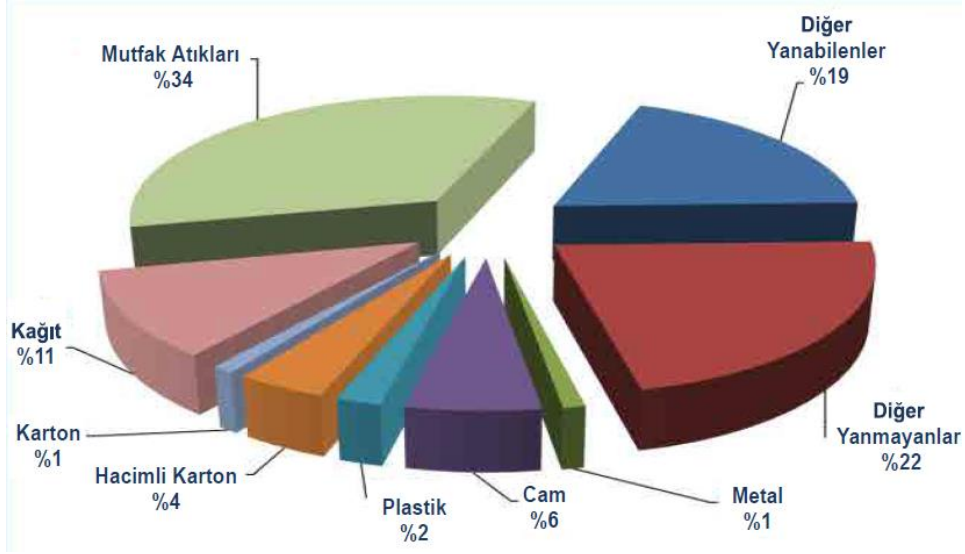
2.4.4. Trabzon İlinde Katı Atık Yönetimi

Kentsel nüfus ve ekonomilerde büyüme katı atık miktarında hızlı bir artışı beraberinde getirmekte ve bu durum yerel yönetimler tarafından üstesinden gelinmesi zor bir konu olarak ele alınmaktadır. Mevcut çöp depolama sahaları gün geçtikçe nihai kapasitesine ulaşmakta, yeni atık depolama sahaları bulmak giderek daha zor hale gelmektedir. Depolama ve yakma metotları uzun vadede pek çok problem meydana getirmekte, katı atık oluşumunun en aza indirilerek düzenli depolama sahalarının kullanım ömrünü artıracak tedbirler almak en ideal çözüm olarak görülmektedir.

Türkiye’de 1991 yılında katı atıklarla ilgili ilk yönetmelik olan Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği yürürlüğe girmiş olup, 1993 yılında da tıbbi atıkların uygun şekilde bertarafı için Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği çıkartılmıştır. 1995 yılında Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikler AB müktesebatına uyum kapsamında çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1997 yılında çıkartılan ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) Yönetmeliğinde katı atık tesisleri de ÇED raporu hazırlanması gereken tesisler listesine eklenmiştir (Özçelik ve Barut, 2017).

Avrupa Birliği mevzuatına uyum kapsamında 2015 yılında 29314 sayılı Resmi Gazete ile Atık Yönetimi Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ve Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Atık Yönetimi Yönetmeliğinin amacı atıkların ortaya çıkmasından bertaraf edilmesine kadarki süreçte insan sağlığına ve çevreye verilecek zararı en aza indirmek, bu sürecin yönetiminde atıkların geri kazanılmasını, tekrar kullanılmasını sağlamak ve yönetmelik çerçevesinde gözetim ve denetim yapmaktır.

Türkiye’deki katı atıkların genel kompozisyonu (2006) şekil 11’de verilmektedir (ÇŞB, 2016).

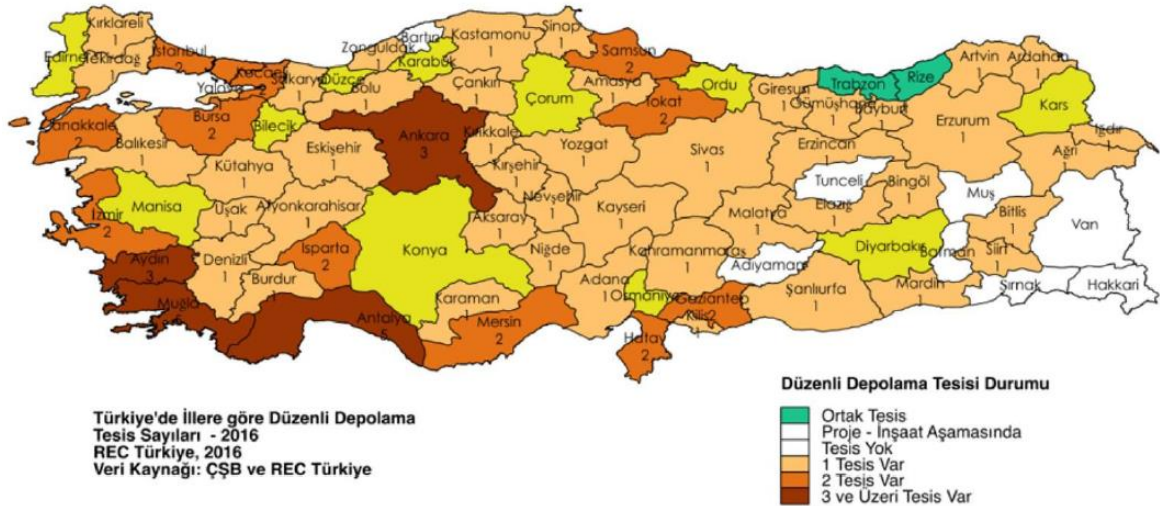

Şekil 11. 2006 yılı Belediye atıkları kompozisyonu (ÇŞB, 2016).

Atık yönetimi ile ilgili mevzuat, temelde, 2872 sayılı Çevre Kanununa, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa ve Atık Yönetimi Yönetmeliğine dayanmaktadır. Bu kapsamda vahşi (düzensiz) depolama sahaları ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

TÜİK 2015 yılı verilerine göre, Türkiye’de 2008 yılı belediye atık miktarı 24.361.000 ton/yıl iken 2014 yılında bu sayı 28.011.000 ton/yıl’a ulaşmıştır. Buna karşın atık bertaraf ve geri kazanım tesisleri ile hizmet edilen nüfusun belediye nüfusuna oranı 2008 yılında % 47 iken, 2014 yılında % 65’e yükselmiştir (ÇŞB, 2016).

Atıklar, önceden düzensiz bir biçimde çöp sahalarına dökülürken bugün, düzenli depolama alanları hızlı bir şekilde faaliyete geçirilmektedir. Fakat yine de çok sayıda ilçe belediyesinde yeterli düzeyde ve miktarda bertaraf tesisi bulunmamaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2016 yılı verilerine göre Türkiye’deki düzenli depolama tesisleri sayısı şekil 12’de gösterilmektedir.

Şekil 12. Türkiye’de düzenli depolama tesisleri

Trabzon ilinde katı ve tıbbi atıklar kısa adı TRABRİKAB olan Trabzon ve Rize ili Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği tarafından toplanmakta ve bertaraf edilmektedir. TRABRİKAB 1997 yılında Trabzon ve Rize illerindeki katı atık sorununu çözmek için kurulmuştur (ÇŞB, 2017).

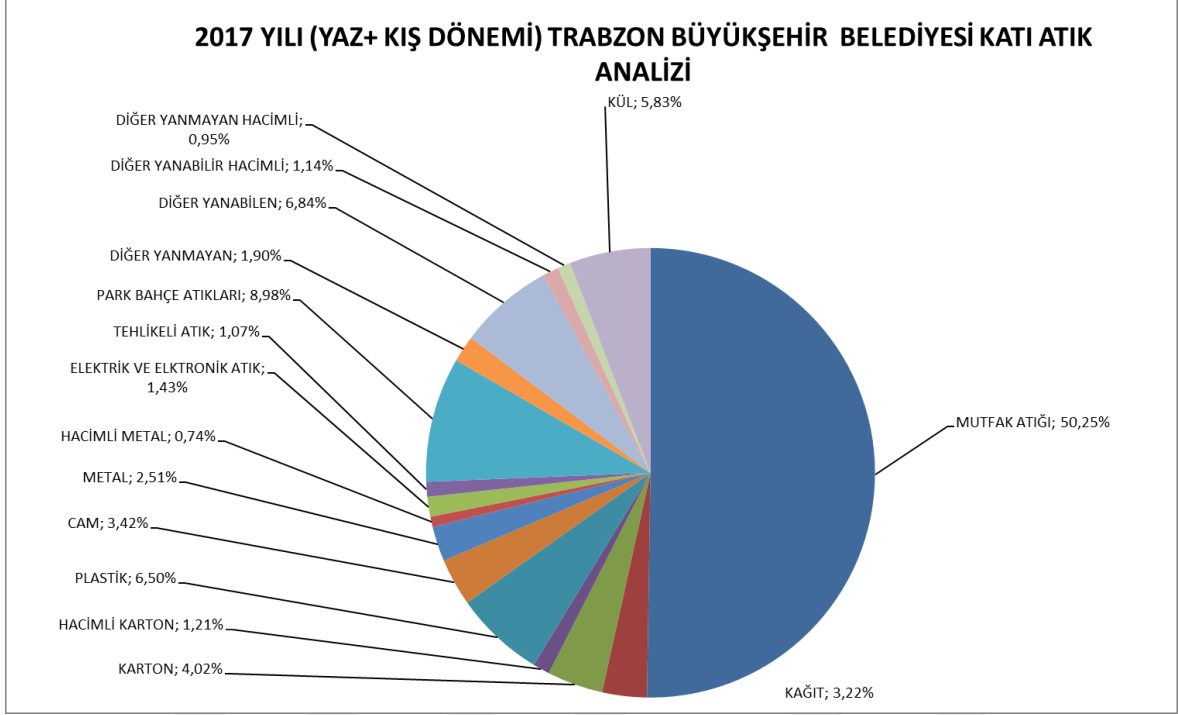
Trabzon ile Rize illeri arasında, Sürmene İlçesi Çamburnu Mahallesinde, her iki ile yaklaşık olarak eşit uzaklıkta Kutlular düzenli depolama alanı bulunmaktadır. Saha 12.000 m² lik bir taban alanına sahiptir ve 2007 yılından beri işletmeye açıktır. Rize İlinin batı bölgesi ile Trabzon İlinin tamamından gelen ortalama 850-900 ton/gün çöp burada bertaraf edilmektedir. Böylece eski vahşi depolama alanları kapatılmış ve rehabilite edilmiştir.

Trabzon ilinde 1994 yılında 129.042 ton/yıl, 2010 yılında 147.615 ton/yıl katı atık oluşurken 2017 yılında 213.317 ton/yıl katı atık oluşmuştur (Doruk, 2012; TRABRİKAB, 2018). 1994-2010 arasındaki artış %14 civarlarındayken, 2010-2017 yılları arasındaki artışın %44 olduğu görülmektedir.

Tablo 10. TRABRİKAB Sürmene kutlular düzenli katı atık tesisine 2015, 2016 ve 2017 yıllarında depolanan katı atık miktarları

	2015	2016	2017
TRABRİKAB Toplam (kg)	258.284.720,00	273.455.060,00	280.701.810,00
Trabzon B.B. (kg)	197.709.020,00	209.506.960,00	213.317.810,00

TRABRİKAB 2019 yılı verilerine göre Trabzon Büyükşehir Belediyesinin katı atık analizi şekil 13'te gösterildiği gibidir.

Şekil 13. Trabzon Büyükşehir Belediyesi katı atık analizi

Kutular düzenli depolama sahasında bugüne kadar yaklaşık 2,4 milyon ton evsel katı atık depolanmış, halen daha depolamaya devam edilmektedir. Mevcut alan ek bölüm ilavesi ile de kullanım ömrünü tamamlamak üzere olup, ileri teknolojik bertaraf sistemlerinden biri ile sürece devam edilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda evsel katı atıkların enerji kaynağına dönüştürüldüğü önemli bir yatırım yapılacaktır (TRABRİKAB, 2018).

TRABRİKAB üyesi 29 mahalli idare biriminde oluşan atıkların, ambalaj atıkları konteynırı ve evsel atık konteynırları vasıtasıyla ayrı toplanması sağlanacaktır. TRABRİKAB üyesi belediye sınırlarında toplanan günlük 1000 ton atık, Birliğe ait Deliklitaş, Of, Çarşıbaşı transfer istasyonlarına taşınacak, buradan da sızdırmaz, kapalı ve büyük hacimli tırlar vasıtasıyla gazlaştırma tesisine nakledilecektir. Tesise yalnızca evsel katı atıklar değil aynı zamanda Birlik sınırlarında oluşan steril edilmiş tıbbi atıklar ve tehlikeli olmayan endüstriyel atıklar da kabul edilebilecektir (TRABRİKAB, 2018).

Tesise getirilen atıklar tesisin giriş kısmında bulunan kantarda tartılıp radyoaktif kontrolleri yapılarak tesise kabul edilecektir. Kabul edilen atıklar ilk olarak tesis bünyesinde bulunan mekanik ayrıştırma tesisine gönderilerek, geri dönüştürülebilecek cam, metal, plastik gibi atıkların ayrıştırılması yapılacaktır. Geriye kalan ve ekonomik değeri olmayan Atıktan Türetilmiş Yakıt (RDF) olarak tarif edilen atıkların nemi % 25 seviyelerine düşürülerek gazlaştırma tesisine gönderilip gazifikasyon işlemine tabi tutulup, enerji üretilmesi sağlanacaktır. Ayrıştırma sonucunda elde edilen organik atıklar da kurutma işlemine tabi tutularak nem seviyesi %25 seviyelerine düşürülecek ve sonrasında gazlaştırma ünitesine gönderilerek enerji üretimi gerçekleştirilecektir (TRABRİKAB, 2018).

Atıkların gazlaştırma tesisinde yakılması sonucunda %20 oranında geriye kalan malzeme ve ayrıştırmadan kalan kullanılmayan atıklar ise inşa edilecek düzenli depolama sahasında çevre ve insan sağlığına zarar vermeden depolanarak yol ve asfalt alt malzemesi olarak kullanımı sağlanabilecektir (TRABRİKAB, 2019).

2.4.5. Trabzon İlinde Tıbbi Atık Yönetimi

Sağlık kuruluşlarındaki işlemler sonucu oluşan atıklar tıbbi atık olarak adlandırılmaktadır. Bu atıkların çevre ve halk sağlığı açısından tehlikeli etkileri olabileceğinden dolayı oluştukları yerde toplanması, geçici olarak depolanması ve nihai bertarafının sağlanması gerekmektedir.

Trabzon ili, Doğu Karadeniz Bölgesinde önemli bir sağlık merkezi durumundadır. Kentte devlet hastaneleri, KTÜ Tıp Fakültesi Farabi Hastanesi ve Diş Hekimliği Fakültesi gibi büyük ölçekli sağlık kuruluşları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ilde, özel muayenehaneler ve poliklinikler, sağlık ocakları, ağız ve diş sağlığı merkezleri, tıbbi laboratuvarlar ve güzellik merkezleri gibi pek çok küçük ölçekli sağlık kuruluşları da mevcuttur. Bu kuruluşların tıbbi atık bertarafı Trabzon Belediyesi tarafından sağlanmaktadır. 2018 yılı TRABRİKAB verilerine göre 2017 yılında Trabzon il ve ilçelerinden toplanan tıbbi atık miktarı 1.268,4 tondur.

Son yıllarda Trabzon nüfusunun hızla artmasıyla ilde hem hastane sayısında hem de hastane yatak kapasitelerinde artış olmuştur. Bununla birlikte önemli bir sağlık merkezi durumuna gelen kentte tıbbi atık yönetimine daha fazla özen gösterilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de tıbbi atıkların yönetimini için 1993 yılında Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği yayımlanmıştır. Belli tarihlerde yönetmelikte değişiklikler yapılmış, son olarak 25.01.2017 tarih ve 29959 Sayılı Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin amacı sağlık kuruluşlarında oluşan tıbbi atıkların çevreye ve insan sağlığına zarar vermeyecek biçimde ayrı toplanması, geçici olarak depolanması, geri kazanılması, taşınması ve nihai bertarafının sağlanmasına yönelik hukuki ve teknik esaslarının düzenlenmesidir.

Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine göre kesici-delici atıkların özel kutularda, patolojik atıkların sterilize edildikten sonra kırmızı torbalarda, tehlikeli kimyasal atıkların da birbiriyle reaksiyon vermeyecek biçimde ayrı toplanmaları gerektiği belirtilmiştir. Böylece kimyasal atıkların geri kazanımı kolaylaşacak ve tıbbi atıkların günlük toplanan miktarı azalmış olacaktır. Bu atıkların özel plastik kaplarda toplanması ile tıbbi atık toplayıcı personelin sağlığı da tehlikeye atılmamış olacaktır. KTÜ Tıp Fakültesi Farabi Hastanesinde geri kazanılabilir atıklar ayrı olarak toplanmakta ve satılmaktadır. Bu atıkların ayrı olarak toplanması ve hammadde olarak kullanılması ile ekonomiye katkı sağlanmaktadır (Üçüncü, 2009).

2.4.6. Trabzon İlinde Su ve Atıksu Yönetimi

Türkiye’de su kirliliği, 30 ilde birinci, 33 ilde ikinci ve 13 ilde üçüncü öncelikli problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani toplam 76 ilde su kirliliği ciddi bir problem teşkil etmektedir. Trabzon ili de su kirliliğinin 1. öncelikli olduğu iller arasındadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018).

Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporuna (2018) göre Trabzon ilinin kıyısı bulunduğu Karadeniz'in kirlenme nedenleri; evsel atık sular, sanayi kaynaklı atık sular, zirai ilaç ve gübre kullanımı ve denizcilik faaliyetleri olarak sıralanmaktadır. Trabzon'un en önemli turizm merkezlerinden biri olan Uzungöl'ün de kirlilik nedeninin evsel atıksular olduğu belirtilmiştir.

Aynı rapora göre Trabzon ilinin Ortahisar ilçesine bağlı derelerinin kirlilik nedeni evsel atıksular iken; Beşikdüzü, Vakfıkebir, Çarşıbaşı, Akçaabat, Yomra, Arsin, Araklı, Sürmene ve Of ilçelerine bağlı derelerin kirlilik nedenleri ise evsel atık sular, sanayi kaynaklı atık sular, zirai ilaç ve gübre kullanımınıdır. Raporda Trabzon ili yüzey sularının ve yer altı sularının kalite sınıflarına dair bilgi bulunmamaktadır.

Trabzon il sınırında bulunan yüzme sularının Yüzme Suyu Kalitesi Yönetmeliğine göre yüzme suyu kalite sınıfı belirtilmemiş olup kirlilik nedeni olarak evsel atık sular gösterilmektedir. Raporda il içerisinde bulunan 29 adet yüzme suyu bölgesinin hiçbirisinin mavi bayrak ödüllü olmadığı da görülmektedir.

Trabzon ilinde denize kıyısı olan ilçelerin birçoğunda derin deniz deşarj sistemi olmakla birlikte diğer ilçelerde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Arsin Organize Sanayi Bölgesinde 900 ton/gün kapasiteli atık su arıtma tesisi (Fiziksel+biyolojik) bulunmaktadır (ÇŞB, 2017). İldeki sanayi tesislerinin atıksu arıtma sistemlerinde oluşan arıtma çamurları toprakta kullanılmamaktadır. Belediyelere ait arıtma sistemleri ön arıtım üniteli Derin Deniz Deşarj sistemleridir. Bu nedenle ilde arıtma çamuru oluşmamaktadır (Üçüncü, 2014).

Tablo 12. Trabzon ilinde faaliyette olan kentsel atık su arıtma tesislerinin durumu

		Belediye Atıksu Arıtma Tesisi/Olup Olmadığı?			Belediye Atıksu Arıtma Tesisi Türü	Mevcut Kapasitesi (ton/gün)	Arıtılan /Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (m ³ /sn)	Deniz Deşarjı	Hizmet Verdiği Nüfus	Oluşan AAT Çamur Miktarı (ton/gün)
		Var	İnşa/plan aşamasında	Yok						
İl Merkezi	Ortahisar (Değirmendere)	X			Fiziksel	24.645		X	150.000	
	Ortahisar (Çimenli)	X			Fiziksel	11.923		X	60.000	
	Ortahisar (Pazarkapı)	X			Fiziksel	57.715		X	110.000	
İlçeler	Akçaabat	X			Fiziksel	13.219		X	116.744	
	Araklı	X			Fiziksel	6.955		X	47.427	
	Arsin	X			Fiziksel	3.888		X	27.814	
	Beşköprü	X			Fiziksel	13.824		X	21.692	
	Çarşamba	X			Fiziksel	3.015		X	15.399	
	Çaykara (Uzungöl)	X			Biyolojik	2.000		yok	1.577	
	Of	X			Fiziksel	13.854		X	41.277	
	Sürmene	X			Fiziksel	4.320		X	25.764	
	Tonya	X			Biyolojik	900		yok	14.771	
	Vakfikebir	X			Fiziksel	43.200		X	26.560	
	Yomra	X			Fiziksel	43.104		X	34.629	

Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı, sınai ve ticari faaliyetlerin artması gibi faktörler sonucu kentlerde oluşan atıksu miktarları da artmaktadır. Artan atıksu miktarları, bu atıksuyun alıcı ortam (toprak ve su) olarak verildiği sucul ortamda su ve toprak kirliliği, dolayısıyla da çevre ve halk sağlığı açısından risk oluşturmaktadır. Atıksu arıtma tesisleri, evsel ve endüstriyel atık suların organik ve inorganik kirleticilerden temizlenerek, alıcı ortama salındığında zarar vermeyecek hale getirildiği tesislerdir.

Atıksu arıtma tesisleri pahalı sistemlerdir bu nedenle atıksu arıtma tesisi inşa edilmesi planlanırken dikkate alınan kriterler mevcuttur. İşletme maliyetleri, arıtma prosesi, tesisin yapımında kullanılan ekipman ve imalat kalitesi arıtma tesisi için belirleyici unsurlardır. Yapılacak olan atıksu arıtma tesisinin tipi, atıksuyun kirlilik parametreleri, alıcı ortamdaki suyun kalite parametreleri ve yeraltı suyu da göz önüne alınarak belirlenmektedir. Akarsularda oluşabilecek ötrofikasyonu önlemek için atıksu arıtma tesisinin kademesi planlanırken hangi besin maddesinin engellenmesi gerektiği dikkate alınır (Üçüncü, 2019).

Karadeniz Bölgesi kıyı kentlerinde olduğu gibi Trabzon ilinde de atıksu, akarsulara ve Karadeniz'e deşarj edilmektedir. Derin deniz deşarjı (DDD) denizin seyreltme ve doğal arıtma özelliğinden yararlanarak atıksuyun sahilden belli mesafede deniz dibine boru ve

difüzörlerle salınmasıdır. Doğu Karadeniz Bölgesi kıyı kesimlerinde oldukça fazla sayıda DDD tesisi bulunmaktadır.

Türkiye’de yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının korunması, kirliliğinin önlenmesi ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (SKKY) çıkarılmıştır. DDD yapıları Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinin (SKKY) 33, 34, 35 ve 42. Maddelerine tâbidir. DDD’lerdeki seyrelme de Atıksu Arıtma Tesisleri Teknik Usuller Tebliğine göre tespit edilir.

Tablo 13. SKKY evsel atıksu debilerine göre minimum deşarj boru boyu

Nüfus (Kişi)	Debi (m ³ /Gün)	Minimum Deşarj Boru Boyu (m)
<1000	200 m ³ /gün	500
1000-10 000	200-2000 m ³ /gün	1300

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği madde 35’te alıcı ortamlar için uygulanması gereken derin deşarj kriterleri belirtilmektedir. Yönetmelikte, minimum deşarj derinliği 20 m olarak belirlenmiş; 20 m derinliğin sağlanamadığı durumlarda ise difüzör hariç deşarj boru boyunun, yönetmeliğin eki olan tablo 11’deki değerlerden az olmaması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, Doğu Karadeniz Bölgesindeki tesislerin boyutlandırılmalarında uygunsuzlukların olduğu ve bu tesislerin kapasitelerinin düşük olduğu değerlendirilmiştir (Üçüncü, 2019).

Derin deniz deşarjı yapılarının boyutlandırılması için çok sayıda kriter bulunmaktadır. Bu kriterlerin hem inşaat aşamasında hem de işletme, bakım ve onarım süreçlerinde doğru bir şekilde uygulanması için iyi bir uzmanlık gerekmektedir. Belediyeler tarafından sağlanan istatistiklere bakıldığında, bu uzmanlığa sahip yeterli sayıda personelin bulunmadığı değerlendirilmektedir (Üçüncü, 2019).

Doğu Karadeniz Bölgesi, coğrafi özelliği gereği, nüfus yoğunluğunun ve kentleşmenin kıyı kesimlerde arttığı bir bölgedir. Bu nedenle kıyı şeridinde DDD yapıları oldukça sık sayıdadır. Bu bölgede artan atıksu miktarları çevre ve insan sağlığını tehdit ederken diğer taraftan turizm ve balıkçılık gibi bölge için önem arz eden sektörleri de olumsuz yönde etkilemektedir (Üçüncü, 2019).

Şekil 15. Trabzon il sınırları içindeki DDD tesisleri

Karadeniz’e kıyısı olan kentlerde evsel ve endüstriyel kaynaklı azot ve fosfor atıklarının fazlaca oluşumu ve bu atıkların yetersiz arıtımı sonucunda ötrofikasyon meydana gelmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından, DDD sistemlerinin envanterinin oluşturulması, verimliliklerinin değerlendirilmesi ve bu sistemler için uygulanması gereken mali ve teknik kıstasların belirlenmesi amacıyla ‘Derin Deniz Deşarjı Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi Projesi’ gerçekleştirilmiştir (URL-28).

Proje süresince DDD uygulamalarında karşılaşılan aksaklıklar ve sorunlar tespit edilmiş, bu sorunların giderilmesi için teknik hususlar üzerinde durulmuştur (URL-28). Proje kapsamında, Trabzon İli’nin de bulunduğu Karadeniz Bölgesi illerindeki 36 adet DDD sistemi seçilerek bu tesislerdeki seyrelme oranları ve ötrofikasyon etkileri araştırılmıştır. Farklı noktalardan alınan atıksu ve deniz suyu numunelerinde toplam fosfor, azot, biyokimyasal oksijen ihtiyacı gibi parametreler incelenmiştir (Üçüncü, 2019).

Biyokimyasal oksijen ihtiyacına ilişkin inceleme sonucunda difüzörlerin yeterli düzeyde seyreltme sağladığı; buna karşın, atıksudaki toplam fosfor ve azot miktarlarının fazlaca yüksek olduğu ve SKKY’deki izin verilebilecek deşarj limitlerini sağlamadığı tespit edilmiştir. DDD sisteminin yapım aşamasında zemindeki boru, beton blok gibi yapıların zemin yapısını değiştirerek tahribata sebep olduğu, buralarda bazı canlı çeşitlerinin artmasına yol açtığı tespit edilmiş, bunun da ötrofikasyon riskini arttırdığı belirlenmiştir (Üçüncü, 2019).

İnceleme kapsamında seçilen bazı noktalarda evsel atıksuya göre boyutlandırılmış tesislere farklı kirlilik yüküne sahip endüstriyel atıksuların da karıştığı tespit edilmiştir. Bu

durum özellikle bazı akarsuların denize döküldüğü noktalarda yeterli oranda seyrelmenin sağlanamadığı ve kirliliğin yüksek boyutta olduğunu göstermiştir (Üçüncü, 2019).

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

18. yüzyılın ortalarında Avrupa'da başlayan sanayi devrimi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaşarak tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Günümüzde ise; bu gelişimin son bölümü Asya'da varlığını göstermektedir. Gelir ve servetler artarken dünya nüfusu da devamlı bir büyüme göstermiştir. 1900'lerde dünya nüfusu 1 milyar iken, şimdilerde 7 milyarı geçmiş durumdadır. 2050'ye kadar bu sayının 9 ila 10 milyarı bulması beklenmektedir. Bu ekonomik kalkınma, doğal kaynakların ve enerji kaynaklarının yoğun bir şekilde tüketilmesinin yanı sıra; hava kirliliği, su kirliliği ve atık üretimi gibi birçok çevre sorununu da beraberinde getirmiştir. Günümüzde, hem ulusal hem de uluslararası alanda oluşturulan kirlilik önleme politikaları ile bu sorunların büyük boyutlara ulaşması önlenmeye çalışılmaktadır.

Nüfus, teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve kentleşmenin artmasıyla birlikte doğanın kirlenmesi ve tahrip edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Hızla gelişen küresel dünyada her ülke, kendi çevre sorunlarıyla ilgili çözüm arayışı içinde olmakla birlikte, uluslararası platformdaki gelişmeleri de takip etmek durumundadır.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde olan Türkiye, 27. Fasıl kapsamında çevre mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlaştırma çalışmalarını her geçen gün arttırmaktadır. 1990-1994 yılları arasında kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminden itibaren Türkiye'de, çevre politikalarının ulusal düzeyde gelişimini etkileyen önemli ilerlemeler yaşanmış, birçok uluslararası anlaşmaya taraf olunmuştur.

Tez içerisinde Avrupa Birliği çevre mevzuatı ve Türkiye'nin bu mevzuatı üstlenebilme durumu incelenmiştir. İnceleme sırasında AB çevre mevzuatının çok geniş kapsamlı ve karmaşık olduğu görülmüştür. Uyum kapsamında Türkiye'de mevcut mevzuat sürekli yenilenmekte, standart ve limit değerlerde değişiklikler olmaktadır. Yeni getirilen bir yönetmelik birden fazla yönetmeliği yürürlükten kaldırabilmektedir.

Avrupa Birliği tarafından hazırlanan inceleme raporlarında Türkiye'nin mevzuat uyumlaştırmada iyi durumda olduğu, fakat uygulamada halen zayıf kaldığı belirtilmektedir. Mevzuat gerekliliklerinin yerine getirilmesi için daha yüksek kapasiteli, daha gelişmiş sistemlere ihtiyaç duyulmakta, bu da büyük yatırımları, dolayısıyla iyi bir altyapıyı ve çok yüksek maliyetleri gerektirmektedir. Bu durum mali açıdan zorlayıcı bir

unsur olmaktadır. Bu da geçiş sürecinin kısa vadede gerçekleşemeyeceğini, bu sürecin uzun yıllar alacağını dűřündürmektedir.

AB evre mevzuatının daha iyi uygulanabilmesi amacıyla yeterli sayıda teknik personel ihtiyacının giderilmesi, mevcut personelin gerekli uzmanlıđa sahip olması için yurt içi ve yurt dıřı eđitimlerin verilmesi gereklidir. Sűrekli deđiřen yűnetmeliklere gűre kurumlar, ilgili personeli bilgilendirmeli ve eđitim almalarına imkűn sađlamalıdır. Hizmet içi eđitimler artırılıp, halk ve STK'lar dűzenli olarak bilgilendirilmelidir.

evre kirliliđine sebebiyet veren faktűrlerin ortadan kaldırılmasına űncelik verilmeli, kirlenmeyi űnlemek temel yaklařım olmalıdır. Kirliliđe neden olan iřletmeler için ilgili mevzuatın uygulanması ve denetimlerin arttırılması gerekmektedir. evre sorunları konusunda halkın bilinçlendirilmesi bűyűk űnem tařımaktadır. evre bilinci ve duyarlılıđını arttırmak amacıyla çeřitli eđitim ve seminerler verilmeli, çevreyi korumanın, geleceđimizi ne řekilde ilgilendirdiđinin űnemi vurgulanmalıdır.

İlgili mevzuatların uygulanması noktasında Trabzon ilinde, dođalgaz kullanımının hava kalitesini űnemli űlűde arttırdıđı gűrűlmektedir. Buna karřın, su kirliliđi ve katı atık sorunu her geçen gűn űnemini arttırmaktadır. Kűűk ve orta űlekli sanayi tesislerinin artıkları, kentleřmeden kaynaklı evsel atıklar, kara yollarında trafikten kaynaklı kirlilik, hastaneler ve iřletmelerden kaynaklı kirlilik, deniz ve hava limanlarından kaynaklı kirlilik vb. nedenlerle, evre tahribatı her geçen gűn artmaktadır. Sahildeki bir řehir olan Trabzon'da, kuzeye gidildikçe nűfus yođunluđunun ve kentleřmenin sahil bűlgesinde artması engellenememiř, bűylelikle evre kirliliđinin daha çok sahile yakın kısımlarda artması kaçınılmaz olmuřtur.

evre yűnetiminin etkin olmasının en űnemli yolu denetimdir. İlgili yűnetmeliklerin uygulanması noktasında daha sıkı denetimler yapılmalıdır. Atıkların ayrıřtırılması, su tasarrufu, enerji tasarrufu, kaliteli yakıt kullanımı, dođalgazın yaygın hale getirilerek kullanımı vb. űnlemler arttırılmalıdır. Gűrsel, yazılı ve sosyal medyada duyarlılıđı arttırmak amacıyla çeřitli etkinlikler yapılarak, halk sűrekli bilgilendirilmelidir. Burada, Valilikler, il ve ilçe belediyeleri, Bakanlıklara bađlı resmi kurumlar, űniversiteler, kalkınma ajansları, sivil toplum kuruluřları vb. kurumlara bűyűk gűrevler dűřmektedir. Her kurum űzerine dűřen gűrevi koordineli řekilde yerine getirmelidir. Yerel yűnetimler desteklenmeli, űzel sektűrű teřvik edici űnlemler alınmalı ve Avrupa Birliđi evre fonlarından yararlanılmalıdır.

4. KAYNAKLAR

- Akkaya, C., Efeoğlu, A. ve Yeşil N., 2006. Avrupa Birliği Su ereve Direktifi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Mart, Ankara, Bildiriler Kitabı.
- Aksoy, M. ve Şentürk, H., 2013. Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri çerçevesinde evre Faslı ve Mevzuatı, Uluslararası Katılımlı evre Sempozyumu, Ekim, Gümüşhane, Bildiriler Kitabı, 335-345.
- Aytuğ, H. K., 2014. Sürdürülebilir Su Kullanımı Açısından Avrupa Birliği evre Politikalarına Türkiye’nin Uyumu, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10, 10.
- Batal, S., 2010. Avrupa Birliği evre Politikalarının Temel zellikleri, Mevzuat Dergisi, 13, 148.
- Bayram, T. T., Altıkata, A. ve Torun, F. E., 2011. Avrupa Birliği ve Türkiye’de evre Politikaları, Iğdır ni. Fen Bilimleri Enst. Dergisi, 33-38.
- Bozkurt, Y., 2010. Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de evre Politikalarının Dönüşümü, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Coşkun, B., Ak, D. ve Yıldırım, .P., 2018. Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında evresel Açıdan Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4, 10.
- CPS Corporate & Public Strategy Advisory Group, 2012. evre Hakkında AB Mkteseabat Rehberi, İstanbul & Brüksel.
- Çokgezen, J., 2007. Avrupa Birliği evre Politikası ve Türkiye, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 23, 2.
- Doruk, S., 2012. Türkiye’deki evre Yönetimi ve Mevzuatlarının Trabzon İlindeki İşleyişinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, K.T.., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- D.P.T., 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 evre zel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
- D.P.T., 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Ankara.
- Duru, B., 2007. Avrupa Birliği evre Politikası, İmaj Yayınevi, Ankara.

- Erdem, M. S. ve Yenilmez, F., 2017. Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 91-119.
- Jordan, A., 2005. Environmental Policy in the European Union, Actors, Institutions & Processes, Second Edition, Earthscan in the UK and USA.
- Kıvılcım, İ., 2014. AB'de 7'nci Çevre Eylem Programı Başladı, İktisadi Kalkınma Vakfı.
- McCormick, J., 2001. Environmental Policy in the European Union, Palgrave.
- Kutlu, Ö., Sevinç, İ. ve Kahraman, S., 2018. Türkiye'de Kalkınma Planları Çerçevesinde Avrupa Birliği Katılım Sürecinin Değerlendirilmesi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 20 (34), 29-40.
- Özçelik, Ö. ve Barut, A., 2017. Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'deki Atık Yönetimi Düzenlemeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum Süreci, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 2, 4.
- REC Türkiye, 2016. Bölgesel Çevre Merkezi.
- Şengün, H. ve Yıldız, S. G. M., 2018. Avrupa Birliği Çevre Yönetim Sistemi, KSBD, 39-53.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006. AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) 2007-2023.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2016. AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) 2016-2023.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007. Çevre Operasyonel Programı, Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018. Avrupa Çevre Ajansı Çalışmaları Raporu, Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, 2017. Çevre Durum Raporu, 2016 Yılı Özeti-İller, Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, 2019. Çevre Durum Raporu, 2017 Yılı Özeti-İller, Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı Veri Değerlendirme Şube Müdürlüğü, 2018. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, Ankara.

- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, 2016. Türkiye Çevre Durum Raporu, Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Trabzon Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2018. Trabzon İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu, Trabzon.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara.
- Terzi, S., 2017. Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- TRABRİKAB, 2018. Trabzon ve Rize İli Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği.
- Tuncay, U., AB Çevre Müzakerelerinde Türkiye, TEPAV Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü.
- Türkiye Barolar Birliği, 2014. Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Üçüncü, O. and Yazıcı, E., 2009. Hospital Waste Management in Trabzon, Journal of Engineering and Natural Sciences, Sigma, 27, 49-59.
- Üçüncü, O., Doğu Karadeniz Kıyı Alanlarında Planlanan Yatırımlar ve Trabzon Örneği İrdelemesi, 8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 2014
- Üçüncü, O., 2019. Yayınlanmamış Ders Notları.
- Yaman, K. ve Gül, M., 2018. Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası, Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi, 2, 2, 198-214.
- Yıldırım, U. ve Budak, S., 2005. Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği Çevre Politikasında Değişimler ve Türkiye’nin Politik Yaklaşımı, Avrupa Araştırmaları Dergisi, 13, 1-2, 177-216.
- URL-1, http://www.mfa.gov.tr/i_-temel-cevre-sorunlari.tr.mfa T.C. Dışişleri Bakanlığı, Temel Çevre Sorunları, 30 Nisan 2019.
- URL-2, <https://www.britannica.com/topic/environmental-policy> Environmental Policy, Encyclopedia Britannica, 30 Nisan 2019.
- URL-3, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=227> Çevre Politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı, 30 Nisan 2019.
- URL-4, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> Roma Antlaşması, 22 Mart 2019.

- URL-5, [http://ec.europa.eu/environment/action-programme/European Commission, Environment Action Programme to 2020](http://ec.europa.eu/environment/action-programme/European%20Commission%20Environment%20Action%20Programme%20to%2020), 24 Nisan 2019.
- URL-6, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> Avrupa Parlamentosu, T.C. Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, 25 Nisan 2019.
- URL-7, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> Avrupa Komisyonu, T.C. Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, 25 Nisan 2019.
- URL-8, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> Avrupa Konseyi, T.C. Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, 25 Nisan 2019.
- URL-9, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> Avrupa Birliği Adalet Divanı, T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 25 Nisan 2019.
- URL-10, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/avrupa_birligi_kurumlar.html TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 25 Nisan 2019.
- URL-11, http://ec.europa.eu/dgs/environment/index_en.htm European Commission Directorate General for Environment, 25 Nisan 2019.
- URL-12, https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eea_en European Union, European Environment Agency, 25 Nisan 2019.
- URL-13, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013D1386> Official Journal of the European Union, Decision No 1386/2013/EU of The European Parliament and of the Council of 20 November 2013, on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet', 4 Mayıs 2019.
- URL-14, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf Avrupa Komisyonu, Türkiye 2006 İlerleme Raporu, Brüksel 2006, 26 Nisan 2019.
- URL-15, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/27_Cevre.pdf T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 27 Nisan 2019.
- URL-16, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>, Çevre Kanunu, 6 Mayıs 2014.
- URL-17, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Anlasmalar.pdf> Ülkemizin Taraf Olduğu Başlıca Çevre Anlaşmaları, T.C. Dışışleri Bakanlığı, 6 Mayıs 2014.
- URL-18, http://www.mfa.gov.tr/iv_-avrupa-birligi-ile-cevre-alaninda-iliskiler.tr.mfa Avrupa Birliği ile Çevre Alanında İlişkiler, T.C. Dışışleri Bakanlığı, 6 Mayıs 2014.
- URL-19, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ilerleme-raporlari-744> Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, İlerleme Raporları, 10 Mayıs 2019.

- URL-20, <https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-11/1998.pdf> Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Toward Accession, 14 Mayıs 2019
- URL-21, https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiyelerleme_Rap_2003.pdf DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, 2003, 14 Mayıs 2019.
- URL-22, https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu, 14 Mayıs 2019.
- URL-23, https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf Avrupa Komisyonu 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Brüksel, 2009, 14 Mayıs 2019.
- URL-24, https://ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf Avrupa Komisyonu Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, 2012, 14 Mayıs 2019.
- URL-25, https://ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf Avrupa Komisyonu Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel, 2015, 14 Mayıs 2019.
- URL-26, https://ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf Avrupa Komisyonu 2018 Türkiye Raporu, Strazburg, 2018, 14 Mayıs 2019.
- URL-27, https://www.ab.gov.tr/abye-katilim-icin-ulusal-eylem-plani_50083.html Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 27 Nisan 2019.
- URL-28, <https://rize.csb.gov.tr/derin-deniz-desarjlari-inceleme-haber-224761>, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2 Mayıs 2019.

ÖZGEÇMİŞ

Ortaokul ve lise öğrenimini tamamladığı Trabzon Kanuni Anadolu Lisesi'nden 2003 yılında mezun oldu. 2004 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü'nü kazandı. Lisans eğitiminin 2007-2008 öğretim yılı iki dönemini ERASMUS programı kapsamında İsveç'te, Halmstad University School of Business and Engineering'de tamamlayarak Şubat 2009'da mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 yılında Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nda (DOKA) İzleme ve Değerlendirme Birimi uzmanı olarak çalışma hayatına başladı. 2013-2014 yıllarında belli aralıklarla kırsal ve yerel kalkınma modellerini incelemek üzere Japonya'da bulundu. Bu arada 2013-2017 yılları arasında ikinci lisans dalı olarak Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılından beri DOKA'da Program Yönetim Birimi uzmanı olarak çalışma hayatına devam etmektedir. Yüksek Lisans çalışmalarına KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı'nda devam eden Nuray EFENDİOĞLU, iyi derecede İngilizce, orta derecede İsveççe ve Arapça bilmektedir.